

Přítomnost

24
Svobodný týdeník

ROČNÍK IX

V PRAZE 15. ČERVNA 1932

ZA KČ 2.—

Hospodářský plán

JIRÍ HEJDA

Demoralisace vniká do jednoho národa

O. WEISL

Amerika se dívá zpět

FRANTIŠEK MUNK

Film v první osobě, čili divák sám hercem

DALIBOR KVÍZ & RADOVAN ŠIMÁČEK

Psychologický typ Adolfa Hitlera

JAN MELOUN

Camera obscura

OTTO RÁDL

Herriot po Tardieuovi — J. S. Machar — Záchrana českého filmu

Žádost o pokoj — Odpovědi Slováků

Půjčovna knih „MÍR“ Praha II, Vladislavova 2. Palác Báňské a hutní

NEJNOVĚJŠÍ ČESKÁ LITERATURA, JAKOŽ I NĚMECKÁ,
ANGLICKÁ A FRANCOUZSKÁ

Odborný ženský lékař Dr. Vepřovský,
Praha II., Václavské n. 67. Ord. od 2—5. Telefon č. 268-36.

Bankovní dům

PETSCHEK A SPOL.

Praha II, Bredovská 18

Adresa telegramů] Petschekomp

Prázdninové kursy francouzštiny

Institut de Touraine à Tours (Indre-et-Loire) — Českoslovníci 30% slevy — Účastníci ve věku 16–25 let 50% slevy na francouzských drahách — Slevy na drahách československých a německých pro středoškolské a vysokoškolské studenty

Zprávy: prof. V. ČÍZEK, Praha XVIII, Ořechovka 284

Slavný a věčně mladý román

Fráni Šrámka

TĚLO vyšel již ve IV. vydání.

V původní grafické úpravě V. H. Brunnera na pírkově lehkém papíře s kresbou H. Boetingra na obálce.
394 stran.

Brož. Kč 35.—

Váz. Kč 50.—

U všech knihkupeců a v

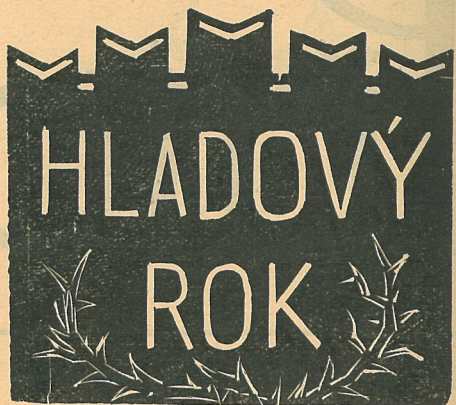
nakladatelství FR. BOROVÝ

Praha II, Národní 18

SOCIÁLNÍ ROMÁN

autora početného
tříkrát státní cenou

JOSEF HORA

PŘÍBĚH MĚSTA

Díla svazek VIII.

Obálka O. Mrkvičky.

240 stran, brož. 27 Kč,

vázané 37 Kč.

Dostanete u všech knihkupeců!

**NAKLADATELSTVÍ
FR. BOROVÝ, PRAHA**

NABÍDKY A POPTÁVKY

Poplatek za jednu noticku zasláný současně ve známkách obnáší Kč 10.—, služby a práce Kč 5.—

Lékaři, pozor: Prodám za pouhých Kč 3.200.— úplně neporušené dílo:	Halban-Seits: Biologie u. Pathologie des Weibes 1930—1931, 8 dílů v krám-	ské ceně 8.200 Kč. Nabídky do adm. t. l. pod čís. 129. U Flory volné byty	(pokoj, kuchyň i jednotlivé) nezařizené pronajme. K doptání: Praha XI.,	Sudoměřická 11.	offsetovém papíře. Značka „Knihomil“, do adm. t. l. pod č. 130.
--	---	---	---	-----------------	---

DOPISY URČENÉ PRO TUTO RUBRIKU OZNAČUJTE: NABÍDKY A POPTÁVKY A ČÍSLO INSERTU

OBSAH 23. ČÍSLA PŘÍTOMNOSTI: Dr. ALFRED FUCHS: Násilí v politice. — Muži kolem Hitlera. — J. KLAD: Stojaté vody. — J. BROŽ: Několik poznámek o českém filmu. — OTTO RÁDL: Camera obscura. — V Praze za padesát let. — 9. listopad odčiněn? — Člen stráže vypovídá. — Gajda na venkově. — Nebezpečí pro koridor a nebezpečí koridoru. — Ha-kenkreuzlerská universita. — Silnice a nezaměstnanost.

Přítomnost

za redakci
odpovídá **Ferd. Peroutka**

nezávislý týdeník

vychází ve středu v nakladatelství

FR. BOROVÝ V PRAZE II., NÁRODNÍ TRÍDA 18

Telefon číslo 390-51 až 54 — Účet poštovní spořitelny číslo 35.622

PŘEDPLATNÉ NA ROK Kč 100.—, NA PŮL ROKU Kč 50.—,

NA ČTVRT ROKU Kč 25.—, JEDNOTLIVÁ ČÍSLA Kč 2.—

Užívání nov. známek povoleno řed. pošt a tel. v Praze č. 13301-24-VI z 10/1. 1924

TISKEM KNIHTISKÁRNÝ ORBIS, PRAHA XII., FOCHOVA TRÍDA 62

Hospodářský plán

Poznámka k vyjasnění pojmu.

(Kousek historie z nedávných let.)

Zásadně zamítavé stanovisko, které v otázce hospodářského plánu zaujali někteří představitelé našeho hospodářského života, mohlo býti vysvětleno jedině naprostým neporozuměním věci. Možná, že se někomu nezdála býti vhodnou platforma MAP — ale pak je nutno upozorniti, že po rozpuštění Poradního sboru zde žádné objektivní, nestranné instituce nemáme. Nejde-li tedy jen o osobní nebo zájmové nechuti, není opravdu nikde důvodu stavěti se proti hospodářskému plánu, pokud pod tímto pojmem rozumíme pořádek místo zmatku. Volání po hospodářském plánu není ostatně nějaké „dernier cri“, jak se namnoze tvrdí a dokonce už to není socialistická doktrína, leda by pp. Schicht, Mühligh, Scherb, Hodáč a Preiss byli přesvědčenými socialisty. Neboť tyto pánové sami volali po hospodářském programu, resp. plánu. Dr. Preiss na manifestační schůzi Svazu průmyslníků v roce 1928 pravil:

„Naše hospodářská politika zahraniční musí ještě počítati po jistou dobu s provisorii, ale stále více a více se bude hlásiti potřeba její úpravy definitivní. Obrisy její se nám rýsují. Je třeba míti hospodářský plán, vědomí toho, co chceme, co potřebujeme, co je dosažitelné, co zaručuje budoucnost.“

Nemůžeme při nejlepší vůli formulovat jinak a lépe náš požadavek hospodářského plánu, než jak jej formuloval před 4 roky dr. Preiss. Ale na letošní manifestační schůzi průmyslu mluvil jeho reprezentant o plánovitém hospodářství, resp. o státním hospodářství nebo o částečném plánu státního hospodářství a vyslovil se dosti brisně o „hlučném ohlasu“, se kterým se setkalo u nás plánovité hospodářství. Protože tento projev se stal signálem pro mnohé, aby popřeli, co hájili ještě do včerejška a nastal příliv projevů proti hospodářskému plánu, je třeba vyjasnit si, oč vlastně jde a čeho chceme hospodářským plánem dosáhnouti. Uvedli jsme výše formulaci dra Preisse z roku 1928. Jeho podnět nebyl první. Úvodní článek novoročního čísla Průmyslového věstníku, tedy oficiálního orgánu svazu průmyslníků, pokládá vypracování hospodářského plánu za velmi aktuální a naléhavé a na manifestační schůzi Svazu, dne 14. dubna téhož roku dr. Hodáč mluvil ve stejném smyslu.

Podnět MAP, aby se pracovalo na takovém plánu, nebyl první. Dovolte, abych zde citoval část úřední zprávy o schůzi představenstva Poradního sboru ze dne 15. listopadu 1929:

„President Zimmler poukázal na nutnost projednání otázky hospodářství technického, pro něž také nutno míti plán do budoucnosti. Dr. Kislinger se vyslovil pro urychlené jednání. Návrh dra Hejdy, aby byl určen pojem a rozsah hospodářského plánu se zřetelem na naše potřeby, byl přikázán zvláštnímu výboru.“

Onen zvláštní výbor se také krátce na to několikrát po sobě sešel (skládal se kromě pisatele těchto řádek z prof. dra Šlemra, posl. Zadiny, doc. dra Basche, ing. V. Míxy a dra Hexnera), pojednal o německém plánu podaném Enquete-Ausschussu a o anglickém plánu Balfourovy komise, nastínil postup práce, který rozvrhl na

1. problémy prvovýroby,
2. problémy výroby průmyslové,
3. organizace hospodářských jednotek a veř. správy,
4. problémy dopravní,
5. otázky finanční,
6. tvorba kapitálu,
7. distribuce zboží,
8. plán hospodářství veřejných svazků.

Ministerstvo obchodu doporučilo subkomitétu přípisem z 29. listopadu 1929 zabývat se také otázkou veřejných a soukromých podniků. Bohužel nedokončil výbor svých prací — nikoli vlastní vinou, nýbrž ze známých důvodů, které způsobily, že činnost Poradního sboru byla nejprve ochromena a pak zcela suspendována.

Co je to hospodářský plán.

Uvedl jsem tyto okolnosti, abych ukázal, že myšlenka hospodářského plánu není ani prázdným heslem, ani ničím nejasným. Mohl bych zde citovat tučet projevů představitelů našeho průmyslu a peněžnictví, mluvících pro hospodářský plán. Ale chci upozorniti na jinou okolnost, která se mně zdá závažnější: je třeba vyjasnit pojem a rozsah, jak jsem to navrhoval již v roce 1929. Dr. Preiss správně ukázal ve své řeči na letošní manifestační schůzi průmyslníků, že není jasno o tom, co si kdo pod hospodářským plánem představuje. Ale sám se dopustil chyby, mluvě o plánovitém hospodářství. To je ovšem něco docela jiného a ten, kdo volá po hospodářském plánu, nechce ani pětiletku, ani plán Wissel-Möllendorfov. Ve své knize „Hospodářská funkce akciové společnosti (1930) jsem napsal:

„Hospodářský plán, o němž se dnes mluví nejen u nás, ale téměř v celém světě, zejména v Německu, ve Spojených státech a v Anglii, znamená v podstatě dobrovolnou dohodu jednotlivých složek hospodářských, přirozeně z účasti státu. Předpokladem je přesné zjištění všech podmínek podnikání, pokud možno přesná statistika výroby, odbytu, statistika obchodu, dopravy atd. Je nutno zjištit — pokud vůbec je to objektivně možno — význam jednotlivých výrobních odvětví pro určitý celek národního hospodářství a to nejen význam aktuální, nýbrž i možnost příštího vývoje. Znamená to rozhodnouti se pak pro určitý systém hospodářské politiky, vymeziti jasně rozsah domácí výroby a dovozu, neopomenouti tam, kde v zájmu celku nutno provésti třeba i bolestnou operaci. Hospodářský plán znamená pak podporu vývozu tam, kde vskutku byla zjištěna potřeba, znamená omezení expansi podniků, majících význam pouze pro domácí trh, znamená v zásadě pojímání hospodářství jako celku.“

Hospodářský plán znamená tedy v tom smyslu, jak se dnes o něm mluví, stanovení hospodářské politiky, t. j. politiky celní, obchodní, dopravně-tarifní, daňové a pod., na podkladě dohody, jež byla sjednána mezi jednotlivými výrobními složkami, a to nikoli jen podle jejich skutečné či domnělé síly, nýbrž s ohledem na hospo-

dářský celek a jeho předpokládaný či chtěný vývoj. Tento plán nemůže a nesmí být příliš strohý, nesmí být naprosto vymezující, ježto musí ponechávat dostatečnou volnost pohybu, nesmí brzditi vývoj a překážeti vzrůstu.“

Nemyslím, že bych měl nejmenší příčiny cokoli na této charakteristice hospodářského plánu dnes měnit. Okolnost, že se dnes, právě dnes, ozývá volání po hospodářském plánu naléhavěji než kdykoli dříve, je pochopitelné: nelze nikterak oddiskutovat skutečnost, že hlavním původcem současné krise byla liberalistická výrobní anarchie, která se nestarala o konsum. Myšlenka hospodářského plánu se stává majetkem nejširší veřejnosti — a tu je přirozeně velmi těžké, vyhnouti se nejrůznějším výkladům. Sama okolnost, že dr. Preiss a nyní opět min. předseda Udržal mluví o „plánovitém hospodářství“ svědčí o zmatku v názorech. Pojem „plánovité hospodářství“, odvozený z německé Planwirtschaft má konkrétní obsah, který mu dal jednak projekt Wissel-Möllendorffův, jednak dnes podněty německých hakenkrajclerů (viz články Eschmannův v posledním čísle „die Tat“). Plánovité hospodářství je také pětiletka. To vše je něco jiného, než hospodářský plán jak jej mám na mysli a jak jsem jeho obsah naznačil v citované knize. To není, doufám, utopie, to není iluze nějaké neurčité budoucnosti, nýbrž zcela konkrétní, hmatatelný a myslím že přijatelný podklad, který připouští nejširší možnosti.

Úpadek kapitalismu.

Netajil jsem se nikdy přesvědčením, že systém kapitalismu je sám sebou určen k zániku. Na rozdíl od jiných nečekám však nějakou katastrofu kapitalistického řádu, nepočítám s politickými revolucemi jakožto základy změny hospodářského systému, ale tím bedlivěji sleduji vnitřní přerod struktury kapitalistického řádu a poznávám, že jdeme nezadržitelně do systému přechodního. Jak jej nazveme, je zcela lhostejné a vedlejší. Vázaný, pozdní, regulovaný, závěrečný kapitalismus, hospodářská demokracie . . . Pro pochopení doby je však bezpodmínečně nutné uvědomiti si, že tento nový systém (který pokládám za přechodný) nejen tíhne k záměrnosti, k plánovitosti, nýbrž sám ji předpokládá. Studium konjunktury, business forecasting, plánovité rozvržení veřejných investic, záměrná politika restriční (cukr, kaučuk, cín), systém nucených nebo státem autorisovaných kartelů (cukr, lín, v Německu draslo), mezinárodní úpravy (dohoda česko-německo-francouzská o porcelánu, kartel surové oceli) to vše jsou přece prvky organizace, plánovitosti. A proto pokládám za nutné a účelné podchytit tuto tendenci doby, nestavět se k ní zády, neignorovat ji, netvářit se, jako bychom se mohli domnívat, že se jednou vrátíme k veselému, ležérnímu zmatku, který je snad možno s přihmouřeným okem trpěti, vede-li se nám znamenitě, ale který je nesnesitelný, máme-li se bídou vystačit.

Hranice a rozsah plánu.

Mluví-li se však o hospodářském plánu, nutno také vymeziti jeho hranice. Tak jako to není plánovité hospodářství a není to pětiletka, není to také ještě státní rozpočet. Hledají-li se prostředky k úhradě rozpočtového schodku nebo nové zdroje příjmů pro nutné výdaje — třeba i investiční — není to ani zdaleka

ještě hospodářský plán. To je jasné. Neboť hospodářský plán je širší pojem, než plán státního hospodářství. Zahrnuje v sobě veřejné i soukromé podnikání, je souhrnem všech jednotlivých plánů státních, zemských, komunálních, průmyslových i zemědělských. Není hospodářským plánem každé celní, nebo dopravně tarifní opatření, třebaže každé sleduje určitý, více méně jasný cíl. Také není hospodářským plánem programová činnost investiční — neboť to vše jsou jen výseky, prvky, z nichž se pak celek skládá jako mosaika. Harmonické sestavení, dohoda, vyrovnání zájmů, vzájemné ústupky a oběti pod perspektivou potřeby hospodářského celku — to je teprve hospodářský plán.

Prakticky vede k němu dvojí cesta, buď dohodou, nebo diktátem. Druhá možnost nemusí znamenati ještě socialisaci. Nejlepší příklad máme na čtyřech nouzových opatřeních Brüningových, která jsou naidiktovaným částečným plánem. Stát může ostatně systém své celní, daňové a dopravně-tarifní politiky vykonávati na formování hospodářského života přímý tlak, při čemž může míti sám na mysli určitý plán. Pokládám ale první cestu za lepší, třebaže daleko obtížnější. Až dosud na sebe narážely vždy jen maximální programy. Průmysl a zemědělství — mluveno o hlavních složkách výroby — stály vždy proti sobě. Snad proto, že se setkávaly při zásadních otázkách, které se vždy na konec budou řešit podle zákona nejmenšího odporu. Kdyby se volila opačná cesta — budovat od spodu, nikoli od střechy, byla by dohoda snazší. Je velmi mnoho průmyslových odvětví, kde nelze dobře rozeznati, kde končí zemědělství: cukr, slad, lín, škrob, pivo, mouka. Kdyby se zde začalo a stavělo dále, zjistilo by se, že mnoho zdánlivě neřešitelného lze rozřešit poměrně snadno. A přišlo by se konečně k zásadním otázkám. Bylo by jich méně a byly by předem vyjasněny tak, že by zůstalo pouze vlastní jádro problému. Teprve toto jádro by se pak řešilo mocensky.

Praví se, že dnes není vhodná doba pro hospodářský plán, který počítá s pevnými skutečnostmi, kdežto dnes se rychle mění. Je mylné, domnívati se, že někdo chce pevný, strohý, nepružný plán. Upozorňuji opět na citát ze své knihy, kde je zdůrazněna volnost pohybu. Ale právě dnešek, který nám ukázal, jak hluboko může klesnout celé hospodářství, kdy ale je v paměti konjunktura z let 1927—1929, je nejhodnější dobou pro plán. Protože dnes víme to, co jsme před třemi roky nevěděli: s jakými krajními možnostmi (či nemožnostmi) je třeba počítat a kolik pesimismu je pro všechny případy nutno míti v zásobě. Neboť plán musí být sestaven a domyšlen tak, aby vyhovoval ve všech případech.

Pro a proti.

K jeho předpokladům se dostáváme každým dnem blíže. Není to jen cukr, ale také textil se blíží onomu stavu, za kterého bude nejspíše nakloněn jednati o tom, co ještě před dvěma roky pokládal za nepřijatelné. Zemědělství je stále pevně přesvědčeno o své politické síle a nezdá se chápati, že je to za dnešních poměrů ten neslabší argument, není-li jiných argumentů věčných. Ale i zde vývoj pracuje pro plán, kterým se už jedna skupina mladších zemědělců zabývá. Zapřísáhlými odpůrci jsou jen marxisté, kteří proti plánu, jak my jej formulujeme, zdůrazňují třídní

boj a plán ponechávajú víťaznému socializmu, a proti plánu jsou konečně — pochopitelně — t. zv. silní jedinci, zástupci monopolních organizací, mluvčí kartelů, representanti velkého průmyslu — protože plán znamená omezení akční volnosti a je tedy při nejmenším nepřijemný. Nelze ovšem generalisovat — Baťa na př. je stoupencem hospodářského plánu, rovněž Schicht, Mühlig, Liebig, kteří po něm ve svých projevech několikrát volali.

Konečně se namítá — řekl to i p. ministerský před-
seda, že hospodářský plán nesmí býti jen papírový manifest. Zcela správně. Na hesla a plané řeči je dnes daleko méně času, než kdy jindy. Nevím, kolik konkrétního bylo připraveno jinde, ale mi známo, že Masarykově Akademii Práce bude podán již v těchto dnech velmi konkrétní a detailní plán o k a m ž i t é p o m o c i, na kterém pracovala řada lidí s doc. Verunáčem v čele a pokud jde o dlouhodobý národní hospodářský plán, pokusil jsem se o vypracování jeho směrnic již v roce 1929. Protože se příslušný komitét Poradního sboru tehdy nesešel, uložil jsem si svůj návrh do stolku. Předložím příště jeho jednu část veřejnosti proto, abych vyvrátil námitku, že se jen mluvím o nějakých plánech a není jasno, co se jimi myslí. V ý t a h u, který zde otiskuji, je zřejmé, že myšlenka hospodářského programu je d o m y š l e n a do důsledků. Upozorňuji, že tento koncept není ještě plán, nýbrž je to s m ě r n i c e k j e h o v y p r a c o v á n í — neboť pouze to bylo účelem příslušného výboru Poradního sboru. Podotýkám, že koncept je psán v roce 1929, v době vrcholné konjunktury — ale čtenář pozná, že jsem celkem správně hodnotil vývoj — i rub specie dneška. Bude snad vidět, že nelze odbývat volání po programu jako papírový manifest. Na manifestaci schůzi Svazu průmyslníků pravil dr. Preiss:

„A tak se setkáváme sice s hesly, ale neznáme náplně jich. Jsme odpůrci plánovitého hospodářství pokud se jim rozumí socialisace nebo směřodatné vedení průmyslu státem, jsme ale rozhodnými stoupenci idee kooperace nejen se státem, nýbrž také kooperace se zemědělstvím, dělnictvem a obchodem, speciálně v dané situaci.“

Pokládal jsem za nutné říci těchto několik slov o hospodářském plánu, abych ukázal, že zde kromě hesel je i náplň. Je-li mluvčí našeho průmyslu a peněžnictví stoupencem oné kooperace, kterou podtrhuje ve své řeči a trvá-li dosud na tom, co řekl v roce 1928 — dnes má nejen příležitost, ale také p o v i n n o s t, chopit se iniciativy. Může býti jist, že se ke spolupráci přihlásí všichni lidé, kteří stejně jako on zavrhnou prázdna hesla bez konkrétního obsahu, kteří však nemají ani jedné setiny j e h o m o ž n o s t í a p ř e s to se snažili a snaží uskutečnit to, co pokládají za naprosto nezbytné — h o s p o d á ř s k ý p l á n.

Jiří Hejda.

p o z n á m k y

Herriot po Tardieuovi

Co se změnilo ve francouzské politice příchodem Herriotovým, a co se tím změnilo na evropských vyhlídkách — to je dnes aktuální otázka před zahájením konference v Lausanne. Krise pokročila již příliš než aby se dalo mnoho očekávat od změny vlády v jednom státě nebo změny osob v jedné vládě. Před snadnou analogií s rokem 1924 třeba varovat. Přes to zůstává pravdou, že Francie má klíčovou pozici ku každé situaci, a že francouzský premier může nejspíše udati tón nastávající politické periody. Lze také říci, že svět je dnes po

tom všem, co již prožil — a před vším tím, čeho se obává — ochoten jíti za každým vůdcem, který by mu dovedl ukázat cestu z bludiště. Je Herriot takovým vůdcem? Tento dobrosrdečný a jemně kultivovaný lyonský starosta, nadaný literárním talentem a velmi slušným embonpointem není rozhodně geniálním státníkem skvělých a smělých, původních koncepcí. Má sklon k oportunistu, průtahům a kompromisování. Tardieu byl nesporně čilejší, podnikavější, sebevědomější. Ale kdo ví, nejsou-li skromné čnosti nového francouzského premiéra právě na tom místě, které zaujal, dnes užitečnější než jiné. Tardieu budil právě svou přílišnou pohyblivostí a obratností podezření — i u přátel — a jeho sebevědomí, za osobu i za národ, neprospělo mu zas nikterak ani ve vnitřní ani v zahraniční politice. Nadělal si svými plány a obraty z prava na levo a naopak, od intrikování s Marinem k líbání ruky mrtvému Briandovi, od běhání za Mac Donal-dem k odmítání účasti na rozhodující schůzi „čtyřky“ v Ženevě jen nepřátele. Herriot rozhodně se nebude pokoušet chytračit. Nebude využívat ničí chvilkové slabosti a nebude se na rychle spojovat s jedněmi proti druhým. Nebude se pokoušet o průlom nějakou velkolepou francouzskou iniciativou à la mezinárodní armáda nebo dunajská federace, nýbrž bude hledět se vmyslit do metod i potřeb ostatních a získat zas porozumění jejich pro myšlení a zájmy francouzské. Je-li kdo s to zjednat ještě někdejší atmosféru důvěry ve stycích mezinárodních a mezinárodních, je to Herriot. R. P.

J. S. Machar

J. S. Machar napsal do „Národní Politiky“ básničku, kterou s chutí přetiskl orgán posl. Stříbrného; nebylo by nic divného, kdyby si tu básničku přetiskly Gajdovy „Fašistické Listy“; tyto listy jsou velmi vhodným rámcem této Macharovy básničky, která do versů dala bručení na pokrok, demokracii a humanitu. — Bude nářek nad tím, kam se to Machar dostal; kdo sledoval jeho literární vývoj v posledních letech, ten pozná, že do „Národní politiky“ a „Poledního Listu“ nedostal se skokem, ale delší cestou; po popřevratovém nadšení, kdy hlásal národní amnestii, dostal se přes pět let v kasárnách do „Národní politiky“. Leccos z předválečné tvorby jeho je klíčem k dnešnímu Macharovi. Jeho vojáké já (obdivující Benedeka a ctící Napoleona) dovedlo dříve rozdávat rány; později je nedovedl přijímat. Pět let v kasárnách schoval si všechno, co bylo proti němu napsáno. Dnešní Machar zklamal ty, kteří ho měli rádi před válkou, i když znali jeho slabiny, jsou dnes zklamáni. Ale zklamalo více lidí. Jsou spisovatelé více než lidmi, aby vzdorovali tomuto zákonu, že se můžeme v lidech zklamat? Vidíme univerzitní profesory, jejich vztah k veřejnému životu je naivnější než vztah malého člověka. Proč by J. S. Machar měl vyběhnout z těchto kolejí? Bylo by lépe, kdyby zůstal věren své předválečné minulosti. Ale není potřebí býti sentimentální, když jim nezůstal. V. S.

Záchrana českého filmu

Český film, který už existuje málem 35 let, slovy třicetpět let a tonul po stejnou dobu v mizerii, kterou každý dobře zná, byl náhle zachráněn. Stále se šuškuje cosi, že prý film má něco v sobě společného s uměním, stále se tato podivná pověst neuvěřitelně šířila, až se to doslechly i naše úřady a lidověchovné instituce. Tyto odhodlaně rozhodly, že se pro český film musí něco udělat (nikoli udělat film), a že se české filmové umění musí zachránit založením Sdružení přátel uměleckého filmu pod protektorátem Masarykova Lidového h o v n ě h o ú s t a v u a za vedení prof. dra Tomáše Trnky, který pro český film pracuje již úspěšnou řadu let ve všech zasedáních obou našich censurních sborů. Poněvadž tyto přátelé, amatéři filmu, zjistili, že nemají především o filmu znalosti, za druhé příležitost k filmu se přiblížiti a za třetí peníze na toto přiblížování, přebírali si do své organizace financiéři českých filmů, majitele ateliérů, zástupce průmyslu, obchodu, generály, univerzitní profesory, ředitele středních škol, sochaře, konverzační režiséry z Národního divadla, operu nevyjímaje, vydavatele novin hospodářských, i literárních, filmové kritiky a dokonce také i české filmové režiséry. Aby nebylo omylu: přibrali si i mne, což mne však, jak myslím, nezbavuje odpovědnosti, abych o tomto pokusu neřekl své mínění. Musím tedy také spolupracovati ve veliké koalici amatérského filmového parlamentu, který se jmenuje „FILMOVÁ PRÁCE“, sdružujícího všechny, kteří ve filmu dosud nikdy nepracovali, i ty, jejich práci dnešní znamenitou úroveň českého filmu i jeho výsoce umělecké ambice vděčně kvitujeme. Stojíme tu tedy před zajímavým faktem, že všichni naši producenti, kterým nic tak

není trnem v oku, jako umělecký film, náhle hlasitě manifestují pro to, aby se dělaly umělecké filmy. Naivní laik by mohl namítnouti, že by měli všichni ti páni Schmittové, Havlové a Reichlové trochu umění raději přímo pustit do svých ateliérových domén, a že by to bylo užitečnější, než pouze manifestovat, ale prokázal by tím jen strašlivou neznalost věci. Tady nejde o umění, tady jde zase jednou jen o tituly, tady jde o vytvoření jednoho nového generálního předsedy a dvou místopředsedů a deseti předsedů sekcí, jimiž budou páni obdařeni za to, že propůjčí laskavě pro několik soukromých amatérských pokusů své ateliéry a dají k tomu svůj materiál. Tak se stalo, že předsedou tohoto sdružení pro umělecký film je min. rada Hermann, kvalifikovaný k tomu svou dlouholetou prací pro divadelní ochotníky, že jeho místopředsedou je předseda správní rady společnosti A-B Miloš Havel, že v ústředním výboru vedle ředitele společnosti A-B Ing. Reichla zasedá i odborový rada ministerstva obchodu, který rozhoduje o tom, mají-li filmy, zhotovené společností A-B dostati státní podporu po 105.000 Kč, event. konkurenční filmy tuto podporu nedostati. Sedí tam všichni svorně vedle sebe, poněvadž je dobře, jsou-li si páni na blízku, a poněvadž se páni už dávno přesvědčili, že takhle po strýčkovsku se to o český film nejlépe vespolek dělá. Zasedají tu i jiní aspiranti filmové slávy, povznesení na předsednická místa proto, že dosud s filmem neměli nic společného: slyšte, že předsedou sekce režisérské, která má vychováti režisérský dorost a poučovati naše pracující filmové režiséry, je pan dr. Milan Svoboda, velice průměrný režisér běžného repertoáru Národního divadla. Ze předsedou sekce filmově experimentální, slyšte, je dr. Ferdinand Pujman, velice záslužný hudební teoretik, trochu dogmaticky neživotný režisér a zaručený filmový laik. Ze předsedou sekce literární, literaturo pozor, jest pan správní rada, Julius Schmitt, jenž má tímto býti do literatury ihned s titulem poprvé slavnostně uveden. Není konečně možno nic namítnouti proti tomu, že pro sekci technickou byl jmenován filmový odborník, prof. Vojtěch, a pro sekci estetickou náš nejlepší filmový teoretik, dr. O. Rádl, ale všechno ostatní představuje i s prof. drem T. Trnkou, pozoruhodným autorem filosofických publikací, v čele, snůšku naprostých diletantů kteréhokoli odboru. K čemu tedy tolik lomozu? Odtud přece znovuzrození českého filmu nevyjde. Při celé věci je ještě jedna strašně humoristická poenta. Mezi všemi deseti sekcemi nebyl jedině pro sekci amatérskou dosud zvolen předseda. Mezi tolika amatéry si ani jeden netroufal otevřeně se přiznati ke svému. Dr. Walter Lustig.

politika

O. Weisl:

Demoralisace vniká do jednoho národa

V Berlíně, 11. června 1932.

Bijese a vraždí.

V tomto článku se nechceme ubíratí toutéž cestou jako německá „vysoká“ politika posledních dnů, která se na příklad tváří, jako by problém „nosit nebo nenosit hitlerovské uniformy“ byl zásadní otázkou „socialisty dosud utlačovaného německého lidu“, aniž by si však hodlala povšimnouti demoralisace, která se tu denně vyvíjí v přepadávání sekretariátů stran, stranických funkcionářů, docela nevinných lidí, kterým se natlouklo omylem, dále pak už těch, kdož nechtěli jít vraždit s sebou (a mohli by to prozradit) — což všechno prý pro spásu vlasti.

Žádný ornament již nezakryje čistě lidskou hrůzu této demoralisace, která není o nic lepší ani tím, že německé noviny (jako by se domluvily) vesměs uveřejňují denní registr politických vražd ne už teď na první, ale až kdesi na posledních stránkách — asi aby nebylo tak vidět jejich neschopnost, zaujmouti k těm událostem patřičně ostré kritické stanovisko, jež by jim dávalo možnost, vypořádati se ne s lidmi

hladem zoufalými, ale s jim dobře známými původci této mravní anarchie zdejšího politického života. Nechtěli-li jste kdy věřit, že člověk si konečně zvykne na všechno, máte to tu potvrzeno nad očekávání. Události, které ještě před dvěma léty by byly vzbudily pohoršení celého Německa a poloviny Evropy k tomu, odbývají se zde dnes deseti řádky v denních zprávách. Uvedeme-li však, že jsou to téměř bez výjimky události, které by ono obecné pohoršení ovšem ještě dnes právem měly vzbudit, tu tedy nabudeme též již představu, k jak hrubému cynismu politická kritika v Německu dnes až dospěla. Můžeme-li totiž v tomto ohledu o nějaké německé politické kritice vůbec ještě mluvit. Všechny listy od tisku Hitlerova až po „D. A. Z.“, jež vydává německá „Volkspartei“, jsou sice ochotny denně útočiti na neurvalost komunistických vrahů, rváčů a jiných rozmilých účastníků oněch „reálně“ vyhocených výměn názorů, jichž svědkem zdejší periferie denně musí být, všechny další listy od ruda až do růžova píší sice přibližně totéž, jenže zas o nesmlouvavých aktivistech z řad Hitlerových — ale to pořád ještě není kritika, jejíž první podmínkou přece je, aby nebyla jednostranná.

Třeba ovšem uvážiti, že za dnešní rozbouřené hladiny politických svědomí ani objektivní kritisování tu není spojeno s rizikem nepatrným. Konečně před několika dny se přesto sociálně demokratický „Vorwärts“ aspoň o trochu ráznější filipiku pokusil a to proti všem německým politickým násilníkům najednou. Účinek se projevil minulou nedělí: cyklistická kolona „Reichsbanner“, sdružujícího většinou sociální demokraty, byla přepadena na výletě v berlínském okolí šestinasobnou národně socialistickou přesilou a do krve ztlučena. Dvěstěpadesát členů hitlerovského Rollkomanda bylo zatčeno, a cyklisté, pokud nebyli odvezeni do nemocnice, nasedli na kola a chtěli pokračovat v cestě. Ani ne za hodinu přišla na ně však spoušť komunistická — zatčených 46. A to ještě takové junácké souboje v masách za bílého dne a muž proti muži zde již dávno nepatří k zjevům nejnepříjemnějším!

O různých nuancích gangsterského umění.

O demokracii bude boj sveden ještě jednou hlasovacími lístky. Co bude potom? Oba její zdejší odpůrci se už nyní utkávají podstatně jinak.

Mörderliste der Nationalsozialisten! Žádná detektivka, prosím — to byl jenom plakat před minulými volbami, na kterém bylo s péčí vypočteno koho, kdy, kde a jak Hitlerovo zfanatisované úderné roty v boji o „třetí říši“ se světa sprovodily. Jak může někdo takovouhle stranu volit? Jen se však neukvapovat.

Na každém rohu na všech větších berlínských ulicích možno si koupit program Hitlerovy strany. Otevřete: na první stránce hustě psaný seznam jmen. Kdo všechno, kdy, kde a jak z pánů Hitlerovců byl v posledních měsících zabít. Je jich víc než čtyřicet! „Außer diesen fielen im ganzen Reich annähernd 200 Parteigenossen der Mörderhand des Landesfeindes und der Reaktion zum Opfer...“ stojí na konci.

Jak vidíte, potěšení je na obou stranách. Co je však nejhorší: na obou těch úmrtních listech (na tom plakátě i na tom programu) jsou ještě tato slova: „Auch sie fielen für des Vaterlands Befreiung — immer

„daran denken!“ Který Prus v mléku fridericiánském nebo wilhelmském vychovaný by nechtěl padnout „für des Vaterlandes Befreiung“? I v komunistickém večerníku „Welt am Abend“ můžeme se skoro denně dočísti o hrdinných líčeních bojů, v nichž sevřený dělnický šik odrazil několikanásobnou hitlerovskou přesilu. Policie prý omylem zatkla ty dělníky. Škoda času číst to ještě v „Angriffu“: samozřejmě, že to tam bude stát obráceně.

Ztratil se architekt H. F. „Nebyl on komunist?“ rozpomínal se jeden náš přítel velmi znepokojen. Za tři dny našli H. F. zabitého v jedné steglické zahradě a za další tři dny se přišlo na to, že ho utloukli tři hitlerovští fanatici. 21letý obchodní příručí, osmadvacetiletý akademik a dvacetiletý kovářský pomocník. Sestavení tohoto Rollkomanda nelze upříti prohnatost. Síla, důmysl a vypočítavost v odborném zastoupení — Schillerův Moor by nebyl jednal promyšleněji.

Místopředseda saského zemského sněmu Bretschneider se vracel po ukončení zasedání k večeru autem z Drážďan do Kamenice. Dost možné, že si cestou spokojeně opakoval všechny vítězné slovní potyčky, které dnes jako předsedající musil svést s nespokojenými Hitlerovci, jen aby udržel v sále klid. Hitlerovo Rollkomando je však rychlejší než poslanecký automobil. Když vicepresident Bretschneider otvíral dveře své kamenické vily, byl zezadu připaden a ztloučen několika násilníky — kteří zmizeli beze stopy. Velmi podobná příhoda se udála před nedávnem zdejšímu předáku sociální demokracie Otto Welsovi na zájezdu v Kolíně nad Rýnem, kde si na něho v noci počíhal jeden třicetiletý doktor práv se svým šoférem.

„Aus Dortmund wird uns gemeldet: Nach dreitägiger Verhandlung wurde heute der 27jährige Nationalsozialist Fritz Albrecht wegen vollendetem Totschlage in zwei Fällen, versuchten Totschlags in einem Falle, versuchter Tötung und vollendetem Nötigung in zwei Fällen in Tateinheit mit Waffenmißbrauch zu der gesetzlichen Höchststrafe von 15 Jahren Zuchthaus und zehn Jahren Ehrenverlust Verurteilt.“

(Jedna z těch v úvodě zmíněných denních zpráv malým tiskem na předposlední stránce.)

Prakticky si to ovšem nesmíme představovat tak, že dnes už člověk bez pancéře nemůže v Berlíně na ulici. To je právě to nejprotivnější, že nic nevidíte, nic neslyšíte a druhého dne čtete v novinách:

„Národně socialistická místnost ve východní čtvrti berlínské v ulici té a té byla včera přepadena o půl 23. hod. komunisty. Jeden národní socialista byl zabit, čtyři těžce zraněni. Útočníkům se podařilo uprchnouti.“ (Vorwärts, 31. května.)

Jakže se ta ulice jmenuje? Vždyť jsme tam byli včera v biografu! O půl 23. hodině — ale to jsme přece seděli v kavárně zrovna vedle té národně-socialistické centrály!

Náhodou byl tehdy s sebou dr. Deloquava, mladý odborník pracovního práva z Mexika, který nyní právě studuje dělnické právo německé.

„Poslyšte,“ řekl nám druhého dne, „moje zaměst-

nání mne občas vodí po periferiích zde i u nás a tyhle nepokoje nejsou pro Mexičana ovšem nic nového. Tvrdil-li jsem však včera, když jsme o nich mluvili, že to v Americe není horší, jsem dnes už docela přesvědčen, že v jednom ohledu je to dokonce tady horší. Americký lump je zločinec, povstalec nebo něco takového z povolání. Když ho chytnou, potrestají ho, a on dobře ví, co za své počínání zasluhuje. Mrzí-li ho při tom něco, tedy jen právě ta nešťastná náhoda, že se dal chytit. Ale tady? Ti lidé jdou do vězení jako na Kalvarii s očima vzhůru obrácenými, pevně přesvědčeni, že těžkou hřivnou přispěli k dílu spasitele Hitlera, který je co nevidět od muk osvobodí a bohaté odmění, uveda je do ráje, jež okamžitě hodlá založiti, jen co ještě ty jedny volby vyhraje.“

K tomu si představme, že obě radikální německé strany mají semináře, debatní večery, schůze, propagační filmy, tábory a spoustu jiných zařízení, na kterých se denně štuje nejbezhlavějším a nejrafinovanějším způsobem zároveň. V Německu dnes stěží lze potkati mladého člověka bez politického odznaku. Není-li v uniformě, má svůj hakenkreuz aspoň v kravatě.

Velkolepý ohňostroj v zámeckém parku na Bílém jezeře! Účinkují čtyři kapely. Promluví Parteigenosse dr. Goebbels. Co řekne? Ulice, kudy se účastníci budou v noci vracet domů, budou pravděpodobně pečlivě obsazeny úředními orgány. Přesto se lidem se slabými nervy nedoporučuje číst druhého dne denní zprávy v novinách. Ein Fest der Zehntausend! Zahradní slavnost v sobotu odpoledne. Tombola, kolotoče, kapely. Promluví Parteigenosse dr. Goebbels.

Panem et circenses, zdálo by se. Na „panis“ se však při tomhle všem příliš málo myslí!

„A co policie?“ vzpomněli jste si už asi na několika místech. Cožpak policie! Když tak procházím berlínským centrem nebo dělnickými čtvrtěmi na severu, jihu nebo východě — věřte mi, mám dojem, že jsem v životě tolik strážníků dohromady neviděl, kolik je jich tu v jediné čtvrti nashromážděno. Na koních, v automobilech s reflektory, v automobilech bez reflektorů, pěšky ve čtyřstupech, pěšky ojedinele — před válkou se tu obyčejným strážníkům říkalo Polizeisoldaten a byli to vlastně úředníci, dneska jsme v mírumilovné republice a proto se říká Polizeibeamten — a jsou to vojáci! Po dobu služby bydlí v znamenitě zařízených kasárnách, před nimiž chodí muž v plné zbroji včetně pušky, a když se po týdnu mění služební oddíl, tu pochoduje od kasáren přes celou třídu „Unter den Linden“ kutálka s podstatně zesílenou muzikou. Všecko docela jako v dobách, kdy ráz této třídy od císařského zámku až po Brandenburger Tor nepůsobil ještě tak docela nečasově: muzika, obecenstvo, čekání — jenže nakonec místo vojáků strážníci. Kdežpak jsou ty časy Bedřichů nebo Vilémů nebo dokonce Bedřichů Vilémů!

Kdyby však berlínských strážníků bylo ještě desetkrát více a kdyby byli vychovávaní vojáctěji než švýcarští granátníci — tím se morálka německé masy neopraví. Mocí bude snad jedině možno mírnit její důsledky, ale na kloub se touto cestou věci vůbec nepřijde. Ta demoralisace souvisí jen se štváním — a s bídou. S bídou hmotnou a kulturní.

O bídě hmotné.

Nedostatek rozvahy je tu již takový, že často okolnosti, jež jindy by jistě zůstaly docela v rámci bezvýznamných událostí, najednou uvrhnou celou řadu lidí, kteří se na ně dali navnadit, ještě do většího hladu.

Kdo viděl v berlínském okolí kolonii nezaměstnaných, žijících ve stanech a vařících v kotlích — je-li náhodou co vařit — nebude se už příliš rozhlížeti po dalších znacích živobytí bídou převráceného. Přesto tu ještě jeden uvidí. Naprosto neobvykle rovné a rakovitě hranaté brázdy na polích zaujmou pozornost kolemjdoucího. To je, prosím, chřest — zelenina, která poměrně před nedávnem patřila k méně obvyklým a prodávala se v lahůdkářství. Někdo objevil, že v půdě kolem Berlína, jež jest velmi písčítá, lze chřest výhodně pěstít a odběratelský reservoir čtyřmiliónového velkoměsta, jakož i cena, která ovšem tomuto objevu dosud nebyla přizpůsobena, lákaly velmi naléhavě. Poněvadž zisk prvních odvážlivců, kteří svá bramborová políčka k pokusu propůjčili, byl vskutku neobyčejný, našli tito letos již tolik napodobitelů, že procházejíce se v berlínském okolí, skoro jste z chřestových polí nevyšli. Cena uctívané plodiny klesla tím samozřejmě tak, že pro většinu těch pěstitelů to znamená nemalou ztrátu. A chřest nejsou brambory, jimiž konečně lze se sytit i doma, a to musí-li to být i po dobu poměrně dlouhou, když už se neprodají. Tato „Spargeldinflation“ znamená tedy pro většinu braniborských domkařů a chalupníků ztrátu dvojnásobnou.

Ale bída německého venkova i přes různá neštěstí podobného rázu rozsahem ještě zdaleka nedosahuje nedostatku v německých městech. Celková produkce se v Německu od roku 1929 omezila o 48%. Pro snazší posouzení v rámci obecné krise uvádíme též, jak za tuto dobu klesla jinde: v U. S. A. o 45%, ve Velké Británii o 22%, ve Francii o 21%. V roce 1931 upadlo v Německu 13.600 podniků do konkursu a 8500 se jich vyrovnalo. O šesti miliónech německých nezaměstnaných (jichž počet je pouze v U. S. A. předstížen) se mluví až příliš často. Málokdy se však při tom uvádí, že do počtu těchto úředně hlášených prací hledajících nebyly pojaty jejich rodiny, takže jej můžeme bez přehánění i zdvojnásobiti. A to i když uvážíme, že celý milion z těch úředně hlášených nezaměstnaných je pod jednadvacet let, kterýžto fakt ostatně sám o sobě by již k demoralisaci stačil!

Co se však ve vývodech o německém hospodářském úpadku neuvádí nikdy, jest popis jedné

docela zvláštní kasty,

která se v Německu hlavně od doby inflační vyvíjí a jejíž počet vzrůstá čím dál tím znepokojivěji.

Zaměstnanci, kteří zde po válce, v inflaci či po ní, byli ochuzeni i o to málo, které měli zahospodařeno, vzmužili se až na nepatrné výjimky k nové práci a v letech 1926—29 dokonce skoro všichni aspoň dočasnou práci našli. Hůře se už tehdy vedlo drobným zaměstnavatelům a samostatným podnikatelům (malým obchodníkům, stolařům, kožišníkům atd.), kterým též teď najednou zůstalo příliš málo k životu, však k smrti příliš mnoho. Na opětovné zahájení samostatné živnosti nebylo pomyšlení a i skličující naděje, že by snad našli někde místo jako zaměst-

nanci, byla velmi nepatrná. Co zbývalo? Nastěhovat se do kuchyně a pronajmout, kde co k obývání bylo. Tím se sice zabezpečil chléb vezdejší na nejbližší dny, ale představa, že nebude co k večeři, když snad jeden z těch pokojů zůstane měsíc nepronajat, kazila i z tohoto „zabezpečení“ jakýkoliv záblesk radosti. Nepřehledná spousta lidí v plné síle a uprostřed činnorodé práce byla v Německu tímto způsobem vyřazena z počtu aktivních a budujících členů lidské společnosti a snížena k roli, jež dříve příslušela jen babičkám, které svůj vlastní životní úkol již dříve vyplnily. Nejde ovšem jen o podnájemce pokojů a obchodů. Do této kasty patří též všichni ti „zástupci“, prodávající v krizi neprodejné zboží, či jinací šťastlivci, na které se jiným způsobem dostalo z pestré stupnice oněch pochybných poválečných zaměstnání, jichž se vyrojila velmi slušná řádka.

Tito všichni se od nezaměstnaných liší pouze tím, že nemají nároků na žádnou podporu, jinak však ze svého, namnoze pro ně ponižujícího výdělků, žijí stejně nutně jako oni a stejně jako oni nemají zatím ani nejmenší naděje, že jednou zas bude v jejich moci, aby si zlepšili a upravili své životní postavení podle své vůle a podle svých sil — třebaže vůle i sil mají nadbytek. Množstvím se tito „polozaměstnaní“ nezaměstnaným dnes v Německu při nejmenším vyrovnají a připočteme-li, podobně jako jsme u těchto učinili, též u oněch manželky a tu jen nedospělé děti, tedy dospíváme k poznání, že z necelých 65 miliónů všech německých obyvatelů — dnes každý třetí je buď bez zaměstnání a výdělků anebo bez práce a s výdělkem nedostačujícím, ale se schopností a touhou pracovat!

Co je tu nevybité energie, co oprávněné nespokojenosti. Jak nepatrného popudu je třeba k tomu, aby vzplanul až do nerozvážnosti muž, který je spoután ve své přirozené snaze žít svým způsobem jako tvořivý člověk! Jak snadno se rozpoutá mladistvá síla oněch dvacetiletých, jimž neviditelný nepřítel na prahu otevřeného života vzal práci a tím i naději na domácí štěstí pracujícího a na budující život!

A jak velké odpovědnosti by právě teď bylo třeba u „vůdců německého lidu“! Oč neskonale horší je nízké využívání zoufalství jim oddaných k egoistickým stranickým cílům, děje-li se v takovém prostředí a v takové době!

O bídě kulturní.

V letech 1931 a 1932 omezili Němci v průměru a celku počítáno své výdeje: na jídlo o 13%, na šaty o 24%, na ostatní domácnost o 25%, a na kulturu (divadla, biografy, knihy) o plných 33%.

S pruskou přesností je vypočteno, že před tímto omezením se zde rodinný příjem dělil (počítáno v průměru pro jednotlivou rodinu: 44% na jídlo, 20% na šaty, 30% na ostatní domácnost a 6% na kulturu.

Je samozřejmé, že zachování života (jídlo, šaty) je přednější než jeho formování (kultura). Již letmé srovnání nás také poučí, že kultura, na kterou se beztak nejméně dávalo, nejvíc se omezila. Zmenšili-li Němci kulturní položku ve svém rozpočtu o třetinu (33%), značí to, že na divadla, výstavy, knihy, biografy se už nepočítá v průměru s víc než 2% rodinného příjmu (původně 6%). I když je to za současného stavu německého hospodářství úkaz snadno vy-

světelný, musíme tento smutný zjev přiřaditi ne-li přímo k důvodům popisované demoralisace, tedy jistě k jejím pramenům. Chybí prostě protiváha. Jinými slovy: je mnoho těch, kdož německé masy mravních zásad zbavují, a není prostředků, jak jim je vštěpovati.

Pohled do výkladní skříně berlínského knihkupectví: Dvacet knih o Hitlerovi a mužích kolem něho, několik o Hindenburgovi, Hugenbergovi, Groenerovi, Braunovi, Thälmanovi a jiných politických osobnostech, jichž životů a prací se ujalo vydavatelství „Männer und Mächte“ či jiné výdělečné podniky využívající aspoň této konjunktury. Dále: Programy politických stran v Německu, „Young-Plan und wir“, „Deutschland und Frankreich“, hromada knih o Židech a proti Židům, „Der wirkliche Zustand im neuen Rußland“, „Wie lange noch Weltkrise?“, „Das dritte Reich“ atp.

I zde se karta obrátila: nepřehledná spousta knih o socialismu a socialistech počínající Owenem nebo Marxem a končící historií moderního socialismu a nadšenými kritikami o SSSR. — zmizela s obzoru a objevuje se v antikvariátech. Zájem o odbornou literaturu klesl (a to už v Německu něco znamená!), zájem o beletrii je na bodu mrazu.

Konečně pohled na programy kin a divadel nás už rozhodně přiměje, abychom i nad zbylými dvěma procenty, na kulturní stravu obětovanými, povážlivě potřásli hlavou. Vždyť tu ta kultura pomalu již ani není k dostání!

Doslov o reparacích.

Nemluvili bychom ve spojitosti tohoto článku o reparacích, kdyby právě reparace nebyly předmětem skoro všech těch ohnivých debat, které docházejí k ostrým vyrovnáním svrchu vyličeným. Hitler totiž naprosto neočekával, že do Lausanne už nepojede Brüning, a proto se dlouho a pečlivě zabezpečoval, aby konference dopadla v očích jeho lidí pokud možno nepříznivě. Německo podle hitlerovských údajů zaplatilo Francii již 67.6 miliard marek.

K této nesmírné sumě se ovšem došlo matematikou, která k Francii splaceným reparacím počítá na př. i hodnotu válečných lodí, které němečtí námořníci, aby je nepřítel nedostal, vlastnoručně potopili. Či v jiném případě zase hodnotu prací, které ve Francii vykonali němečtí zajatci, aniž by však hodlala odečísti sumu odpracovanou francouzskými zajatci v Německu.

Francouzští nacionalisté tvrdí, že jejich země obdržela zatím jen 5.21 miliard marek! 52 miliardy difference. I když francouzskou skromnost v počítání (která je však oficiálním výpočtům reparační komise daleko blíže), přijmeme též s kritickou rezervou — není tím neodpovědnost oně německo-nacionální lži o nic méně vážná uvážíme-li, že v obhajobě této lži se vraždí na berlínských ulicích lidé věřící, že umírají pro pravdu a vlast!

„Deutsche Allgemeine Zeitung“, jedněm z největších berlínských novin, podařilo se v ranním čísle ze dne 20. února t. r. dokonce vypočítati, že vlastní Francie by už Německu měla vracet přeplatky! O požadavcích USA. a francouzských povinnostech k těmto se tu v nacionalistickém tisku zpravidla psalo velmi málo. USA je totiž jediný stát, který má

ještě více nezaměstnaných než Německo a těší se zde tedy neobyčejným sympatiím bratra v neštěstí.

Teď se však o všech těchto věcech píše již podstatně více i u národních socialistů a dokonce se i občas přiznává, že některé položky, které dříve byly houževnatě připisovány Francii, obdržela vlastně Anglie. To je sice správné tvrzení, nového nám to však nepraví nic, než že před tím páni Hitlerovci lhali vědomě. Demisí Brüningovou prostě jim vyvstal problém, jak výsledek reparační konference vyložit co možná příznivě.

A tak tedy v této převrácené snaze má zákonem nově povolená Hitlerova Schutzstaffel a Schutzabteilung pevnou naději, že její stateční bojovníci v nejbližších dnech budou bít a dají se bít za hájení svatých pravd, na jejichž popírání ještě před deseti dny jejich předchůdcové krváceli.

národní hospodář

František Munk:

Amerika se dívá zpět

Houston, Texas, v květnu 1932.

Konservativní Amerika!

Země pokroku, obrácená do budoucnosti, setřásající zděděné formy a hledající nové způsoby života: tak vypadá odtud Evropa. Moderní a průbojná proti konservativní a tradiční Americe.

Podívejte se na zdejší obytné čtvrti. Všechny druhy architektury: koloniální, holandská, normandská, španělská — jenom historická musí být. I v osadách stavěných moderními architekty, jako je Radburn, nazvaný pro svou skvělou regulaci „městem pro éru automobilu“, musí být domky postaveny v některém z historických slohů. Některé z těchto domků jsou docela rozkošné. Stromy a trávnickové plochy, které tu plánují docela jinak než naše zazděné a přecpané zahrádky, jsou kulisou, pro kterou se člověk smíří s lecjakou hrůzou. Historická vášeň zůstane nepochopitelná, dokud se nepromítne na pozadí americké společnosti.

U obchodních budov se zde už ničemu nedivíme: biografy, postavené jako egyptské chrámy, benzinové stanice v indickém slohu a gotické mrakodrapy jsou jenom ukázkou slohového zmatku, který je v Evropě jen o pár stupňů mírnější.

Nejnápadnější je však historism u veřejných a monumentálních budov. Celý úřední Washington je stavěn podle jediné zásady: ani krok bez sloupů. Za Kapitolem stavějí právě novou budovu nejvyššího soudu. Štíhlá ocelová kostra neliší se od stavby mrakodrapu. Až bude hotova, naplácně se na ni fasáda řeckého chrámu. Blízko stojí budova, ve které mají své kanceláře členové senátu. Pěkná, účelová stavba. Když byla dokončena, nastavěli před okna tlusté sloupy, aby byla uvnitř pořádná tma. Počínaje empirovým Bílým domem a renesancí Kapitolu a konče novým ministerstvem obchodu, nenajdeme ve Washingtonu úřední budovy, jejíž sloh by nebyl vypůjčen z minulosti. Veřejné mínění by nesneslo budovy, jejíž ráz neodpovídá tradiční představě monumentality.

Ocel v podobě dřeva.

Stejně je to s vnitřním zařízením. Rámy dveří jsou ocelové, jsou však udělány tak, aby vypadaly jako dřevo. V knihovně kongresu jsou praktické ocelové stoly. Jsou zpracovány tak, aby vyhlížely jako dřevěné. V domácnostech vidíme skoro výlučně slohový nábytek. Je mnohem lepší, než byl nábytek minulé generace u nás, díky anglosaskému smyslu pro komfort a vyšší bytové kultuře středních vrstev. Evropan nepochopí, proč skříně na radiové přístroje se musí vyrábět v koloniálním slohu. Pokud si někdo může koupit originální, starý nábytek, má to něco do sebe. Devadesátdevět procent Američanů na to ovšem nemá. Ostatně starého nábytku vůbec nikdy tolik nevyrobili. Kupují se proto imitace. Domy vypadají „jako“ koloniální, nábytek je „jako“ něco, na konec Američan žije v prostředí, které je celé „jako“.

Mluvit o tom, že Američané nemají vlastně umělecké invence a vypůjčují si proto jinde, nic nevyvětluje. Jsou přece komposicí ras, které vytvářely celou západní kulturu a umění. Snad ztratili přestěhováním tvořivé schopnosti, které dnes nahrazují recepty starých forem. Snad je historism útekem ze „střízlivosti“ strojové civilisace do věku domněle romantičtějšího. Proč na ni reaguje Evropa tak rozdílně?

Amerika před Evropou i za ní.

Příčina bude asi hlubší. Amerika mentálně dosud neztrávil nárazu industrialisace. Celá její politická ideologie patří do farmářské a řemeslnické éry, která skončila definitivně občanskou válkou. Čist americké venkovské noviny je jako návrat do doby našich dědečků. Technicky a organizačně je Amerika daleko před Evropou. Duchovně je za ní. Evropský vývoj uspíšila válka a politické změny včetně vzniku nových samostatných států. Nevytvořila-li nových kategorií hodnot, přispěla svým nárazem aspoň k uvolnění starých forem. Amerika za války i po válce byla příliš „busy“ se svými zisky, budováním obrovského průmyslu, hromaděním kapitálu a hlavně se spekulací. Byla příliš zaměstnána svými automobily, svým rádiem, svými filmy. Krise přišla na ni jako katastrofa. Pro Evropu nebyla než novým záchvatem pro zkušeného pacienta. Evropa má praxi ve špatných časech. Vytvořila včas protijedy, kterými se přizpůsobuje změnám podmínek. Když Bertrand Russell, „který nenávidí kapitalistický řád“ a děkan Inge, „který pohrdá všemi jeho alternativami, souhlasili v tom, že kapitalism v Americe přetrvá kapitalism evropský alespoň o 50 let, nepředvídali události posledních tří let. Amerika byla překvapena ještě více, poněvadž jí ani nenapadlo, že by její hospodářský organismus nebyl v pořádku.

Reakcí Ameriky je

instinktivní útek do minulosti.

Amerika se bojí důsledků dnešního vývoje. Nechce o nich myslit. Proto slaví letos s takovým elánem Washingtonovy dvoustré narozeniny. Celá Amerika je zaplavena obrazy, řečmi, slavnostmi a průvody. Každé město, „které na sebe drží“, musí mít alespoň jednu kopii Mount Vernonu nebo některého jiného místa, kde Washington žil. V New Yorku, ve středu obchodní city na Bryant Parku, postavili si celou bývalou radnici. Washington přijel v motorovém člunu,

ale s veslaři, na Baterii, byl přivítán jako před 140 lety a veden v průvodu kaňonem Broadwaye, aby znovu složil přísahu jako první president. Není skoro výkladu, hotelové lobby nebo kanceláře, aby nepřipomínala Washingtonova „bicenteniálu“.

Stará panská sídla, domovy koloniální aristokracie se restaurují, zařizují se jako bývaly a zpřístupňují se obecnstvu. Tabule připomínají události z dob předrevolučních i republikánských. Historická literatura roste měsíc od měsíce. Denní listy uveřejňují genealogické přehledy. Newyorské rodiny kupují staré opuštěné farmy. Političtí vůdci volají po návratu k „osvědčeným zásadám amerikanismu“. Celá Amerika se ohlíží zpět, hledajíc marně ve své minulosti řešení dneška.

Po prvé ve svém vývoji

Amerika o sobě pochybuje.

V zakolísání ukazuje svou pravou tvář: staromódní, středostavovská společnost, kterou stroje a kapitál vnutily do úlohy, v níž se necítí doma. Pravá Amerika nejsou věže New Yorku či automobily Detroitu, nýbrž právě ty imitované koloniální domky, křesla a lenošky. Amerika nesrostla nikdy s civilisací strojů. Její morálka i estetika patří puritánské minulosti. Američan pracuje v moderní továrně nebo mrakodrapu, jakmile však může, utíká do zdání minula. Co je v Americe krásné v moderním smyslu, takový Empire State Building, most přes Hudson, obilní elevátory na rovinách středozápadu, tam se Američan obdivuje jen dimensím. Amerika vytváří umělecky jen nedobrovolně: tam, kde dává volnou ruku inženýrovi, konstruktérovi. Amerika si konečně uvědomuje, že ji technická civilisace unáší jinam, než se chtěla dostat. Jejím cílem byl středostavovský ráj. Místo toho se octla v říši mamutích podniků, nezaměstnaných a sociální závislosti. Na skok z rozjetého vagonu technické společnosti je už příliš pozdě. Amerika neví, kam se vagon řítí. Obrací se zpět a přivolává na pomoc ducha starých vůdců a pionýrů.

literatura a umění

Dalibor Kvíz & Radovan Šimáček:

Film v prvé osobě, čili divák sám hercem

Po zavedení kontingentů k podpoře domácí filmové produkce mluví se o novém rozvoji českého filmu. Slibuje se nám český Granovski a René Clair. Což bychom však nebyli schopni dáti světové filmové tvorbě skutečně něco nového, zcela původního?

Myšlenka zdá se nám býti jednoduchá jako Kolumbovo vejce. Jde o to, postavití současný film na špičku, otočiti jej o 180°. Dosud divák seděl pohodlně na svém sedadle a díval se pasivně, co provádí hrdina na plátně. Jest však možno představití si film, kde by sám divák byl co hrdina promítnut na plátno biografů a aktivně by prožíval s sebou nejpodivuhodnější dobrodružství. Máme za to, že podobné pojetí přineslo by oživení do

lehké únavy ze stereotypnosti filmových libret a mechanické dokonalosti jejich zpracování.

Stačilo by, aby divák neviděl na plátně hrdinu, nýbrž aby viděl pouze to, co spatřuje sám hrdina. Aby si u pokladny za poplatek 5—12 Kč běžného tarifu vypůjčil na dvě hodiny oči filmového hrdiny. Jsou romány, psané ve třetí osobě, jsou však také romány v osobě první, jakoby psané přímo hrdinou románů. Dnešní filmy jsou vesměs natáčeny v osobě třetí. Stálo by však za pokus natočit film v osobě první. Mluva takového filmu byla by dostatečně odlišnou od mluvy ostatních filmů, neboť při jeho natáčení kamera i mikrofon měly by zcela jiný účel, než mají v atelierech, kde se točí triviální komedie pro seriosní lidi i umělecké filmy pro ostatní diváky. Proč se stále díváte, jak šermuje Zorro. Jednou by to mohl zkusit sám divák a ze svého křesla bezprostředně prožívat aspoň smyslové dojmy — zrak a sluch — Zorra mstitele aniž by jej viděl, aby tím silnější byla intenzita divákovy vjemu. Stačilo by opustit obvyklý způsob filmového vyjadřování, kdy divák jest násilně nucen ztotožňovat se s hrdinou, kmitajícím se před jeho zraky, aby se vpravil pracně do jeho viditelné postavy jako potápěč do skafandru. Stačilo by, aby divák nemusil se již dívat do děje filmu jako do vnitřku skleněné koule. Pustíme-li diváka do filmu, přímo do plátna, přestane mít nepřijemné vědomí, že jest v hledišti třetí osobou, celkem zbytečnou a někdy dokonce nediskretní, když před jeho slídivými zraky odehrává se scéna mezi čtyřma očima. Představujeme si, že by pak divák nekonstatoval: John Gilbert jde, Albers tančí, Lilian Harvey zpívá, nýbrž ze zrakových i sluchových vjemů filmu mohl by uzavřít: Jdu, tančím, zpívám.

Viděli jsme nedávno film, u kterého se chválila parťácká, podávající sen opilého. A přece celé pojetí bylo od základu falešné. Copak se již někomu zdál někdy sen, ve kterém by viděl sám sebe? A přece film lze ze všeho nejlépe srovnati se snem. Jako film má i sen jen dva rozměry. Nový „jástevní“ film, jehož estetické zásady a technické možnosti chtěli bychom nastíniti, byl by ve své vyjadřovací technice shodný s technikou snů. Prožívali bychom jej tak živě, jako prožíváme obrazy, jež odpočívající mozek vyvolává a předvádí našemu spícímu vědomí. Pouze logickou stavbou lišil by se pak film od snu.

Bude-li tyto řádky pročítati režisér, povzdychne nad takovým pojetím, jež by znamenalo mocný zásah do jeho všemohoucnosti, o niž se až dosud opírala celá filmová estetika. Odpadla by skutečně individuální práce režiséřská, montáž a záběry, detaily věcné i lyrické, polodetaily a rychlé pohledy, stavební finesy a montážní rytmus, optická a pohybová práce, jež často nadchla, častěji však zklamala. V rámci jástevního filmu nebude se režisér moci volně procházeti mezi lidmi dějů a po místech, kde se odehrávají. Zatím co režisér bude trpělivě a pokorně sloužit, aby pouze upravil vše tak, jak to shlíží neviditelná hrdinova bytost, bude triumfovati kameraman, jenž dovede věrně zachytiti skutečnost lidského pohledu, tak jak jej vnímáme svými sítnicemi, v klidu i v chůzi, při práci i řeči. Kameraman jástevního filmu bude musit vzbudit iluzi, že situace nerozvíjí se na plátně, nýbrž ve skutečnosti, že není

pouhou fikcí, nýbrž pravdou. Tak stane se kameraman věrným interpretem lidské schopnosti dívati se a s fyziologickou věrností ji bude zaznamenávati. Aby bylo jasno. Až dosud předvádělo se na plátně to, co viděla kamera podle rozkazů režiséřových. Nejčastěji sledovala kamera hrdinu. Nyní však kamera uvidí a film bude pak reprodukovati pouze to, co by viděl smyšlený hrdina, do jehož postavy vtělí se sám divák. Filmový materiál bude usměrněn velmi jednoznačně. Filmová práce bude se bráti pouze jediným směrem. Optický materiál bude pevně připoután k zemi a k „já“ hrdiny filmu. Vše bude prosté, neboť ve filmu nebude se smět objeviti nic jiného, než právě to, co hrdina — prožívaje svůj příběh — pozoruje. Vše bude promítáno s výše jeho očí, v témž časovém sledu a v téže rychlosti, jako ve skutečnosti. Nebude možno zrychlovati rytmus střídáním záběrů, nebude možno užiti refrénových scén a detailů. Kamera nebude se hýbati, pouze když hrdina se nehýbá, aby se uvedla do pohybu s každým pohybem hrdinových očí. Zbude toho jen velmi málo ze všeho, v čem až dosud spočívala krása dosavadních filmů. Náhradou poskytne nám však „film v první osobě“ intenzivní životnost, pohyb v jeho prapodstatě. Celý film bude nabit nebyvalou sugestivností. Ani okamžik nepopřejeme kamerě klidu, jako ve skutečném životě nepopřejeme klidu svým očím. Což se díváme toporně a ztrnule, což netěkají naše oči neustále po věcech, jež chceme spatřiti, i po těch, jež jsou nám lhostejné, což se nemění neustále obsah záběrů našeho oka, obraz, jež spatřujeme, každým kývnutím hlavy, krokem, sehnutím, usednutím, každým pohybem? A tak naskýtá se v novém pojetí filmu množství nových objevů a tvarů, nové plastiky a krásy nejvšednějších — i z filmu okoukaných — předmětů. Elementárnost a krása pohybů našich rukou, jež pracují, jak se na ně stále díváme, ale které poznáme teprve ve filmu. Překvapující pohledy na předměty, jež jsme tolikrát měli před očima a kterých jsme ještě nikdy uvědoměle nespapřili: pero v naší ruce, písíci po papíře, tenisová raketa, odrážející opět naší rukou míče, pohyb klobouku, jímž zdravíme své známé atd. Fotogenie pohybů, skutečných pohybů, nejen pohybů viděných, nýbrž pohybů, které divák prodělává bezprostředně s sebou. Rychlá jízda autem, útek do schodů strhne nás v celé své síle. Můžeme se připraviti na záběry, jaké jsme dosud nikdy neviděli, obrazy, jež se dosud neobjevily na plátně, zázračně překvapivé, úžasné nové. Představte si, že na plátně vidíte svou ruku, jak nese cigaretu až k vašim ústům, jak zapaluje před vašima očima sirku a od ní cigaretu, jak se předměty ve vašem zorném poli pomalu zahalují kroužky kouře. Představte si, že ve filmu tančíte. Vidíte vlasy a oči své tanečnice, ostatní tančící párky a stěny, jež klouzají a otáčejí se v tanečním rytmu, kdežto dříve bezradná kamera v tlačnici tančících statistů udýchaně sledovala Jeho a Ji, tančící Valčík lásky či Tango jen pro Tebe.

Který český režisér se pokusí natočiti film, ve kterém by se tvář hrdiny zjevila obecenstvu, pouze když by se hrdina díval do zrcadla?

Otázka jest, zdali změna technického pojetí může i po umělecké stránce přinésti osvěžení. Je-li umění věc formy a výrazu — nikoli jen obsahu — pak film v první

osobě musí znamenati zcela rozhodující etapu v uměleckém vývoji. Kladli jsme hlavní důraz na okolnost, že divák nebude již nucen ztotožňovati se s hrdinou. Bude s ním a priori ztotožněn. Každý bude nucen hráti s sebou. Tisíckrát a tisíckrát sledovali jsme gesta a činy filmových postav, činy osudové důležitosti, jež komplikovaly děj a vrcholily drama. Avšak v důsledcích neměnné interpretace a záběru, na jehož zásadní stereotypitě nemohly měniti nic ani Sternbergovy polostíny ani Dovženkova plastika, zvykli jsme se dívati poněkud mechanicky na hrdinu, jak dostává dopisem strašlivou zprávu, anebo kterak vstupuje do místnosti, kde jej očekává neznámé drama. Sled podobných obrazů neznamenal pro nás více než řádky večerníku, přerušené občas palcovými literami. Bude-li však divák promítnut do osoby hlavního hrdiny, uvědomí si daleko spíše vážnost okamžiku i dramatickosti situace, jako by mu šlo o vlastní kůži a nikoli jen o kůži hrdiny, s nímž snad sympatizuje. Podlehne přímému vjemu přibližujících se dveří, spatří svou ruku na klíce, otevírající se dveře, pak posun jediným krokem kupředu a náhlý obrat. Ruka — naše ruka — opět zavírá dveře a opět obrat, pohled do nové místnosti. Snad jest to jen znovuzkřížení jednoduchých pohybů a věcí, dovolí nám však pocítiti novou radost z filmu, takovou, jakou diváci cítili před 15 lety, když obdivovali dramatickosti pohybů Hayakawy, jdoucího po vrcholné scéně přes pokoj a oblékajícího si kabát (Epstein: *Bon jour*, cinéma, 1921). A snad jako před třiceti lety lidé žasli, že se obrazy vůbec mohou pohybovati, tak i my budeme opět zachvázeni nekonečným údivem nad tím, co denně vidíme, avšak nevnímáme. Vzpomeňme si jen, jak strašlivě převyšuje svou emotivností snímek, braný přímo ze závodního vozu ve směru jízdy, jakoby v zorném poli řidiče, snímek téhož jedoucího automobilu, braný s tribuny, jak jej spatřuje divák. V tom jest klíč k celému tajemství jástevního filmu. V jednom avantgardním snímku o boxu byla fotografována boxerova rukavice, pěstí náhle vymrštnutá přímo proti obecenstvu. Pak se rozsvítilo. Všichni diváci seděli na svých místech jako-by „knock out“ po drtivém úderu z plátna.

Jestliže spatřujeme základní rozdíly v technickém uměleckém zpracování, film v první osobě představoval by důležitou uměleckou změnu také v pojetí libreta. Jest jasno, že nebylo by možno vtěsnati každý děj do jástevního filmu, nechtěli-li bychom riskovati, aby divák nestal se Horatiem místo Hamletem, čili opětě jen divákem a glosátorem místo skutečného hrdiny. Jest nutno najíti takový děj — právě jako v jástevním románu — jehož dějová linie jest naprosto jednotná a koncentrovaná na jedinou osobu, jež bude tvořiti optický subjekt ve filmu. Jest nutno míti na paměti, že film v první osobě nepřipouští přirozeně scény, ve kterých by nebyla přítomna hlavní osoba (či kterou by nemohla viděti či slyšeti). Při dalším rozvedení bylo by si možno ovšem představit — opět obdobně jako v jástevním románu — jednu nebo dvě změny v hlavní osobě. Pro příklad: v Mauroisových „*Climats*“ (jež se česky, bohužel, nazývají „*Dvě lásky Philippa Marcenata*“) jest v prvním díle hlavní, „jástevní osobou“ Marcenat, v druhé jeho žena Isabela. V zásadě musí býti děj tak konstruován, aby se děj vyvíjel pouze za přítomnosti hlavní osoby a byl srozumitelný i bez doplňovacích scén a situací, o nichž hrdina neví. Před obecenstvem hraje se s odkrytými kartami. Divák nemusí býti indiskretní.

Doví se vše, co se dověděti má. Nic se mu nemůže zatajiti. Dnes, když na plátně sleduje scénu s telefonem, podobně jako na jevišti slyší pouze jednoho partnera rozhovoru, nebo jakýmsi násilným řešením vidí a slyší partnery oba. V jástevním filmu jako v životě uvidí pouze sluchátko a uslyší hlas svůj a hlas telefonu. Vedle vnější koncentrace setkáváme se tu ovšem ještě s koncentrací vnitřní, myšlenkovou. Děj nebude moci tříštití myšlenku na několik osob, bude ji musit nechat nésti pouze představiteli. Tím ostřejší budou všechny reflexe.

Film v první osobě skrývá však ještě další možnosti. Používáme-li kamery jako zraku hlavní osoby, jest zřejmo, že velmi vděčným polem byly by tu vedle normálních zrakových vjemů také všechny visuelní představy při horečce, ve snu, opilosti. Snad by mohly či dokonce měly býti zachyceny i představy hlavní osoby, obrazy, které spatřuje svým duševním zrakem. Bylo by možno psychologicky nejvěrnější cestou vyvolati duševní pochody, které doprovázejí práci fantazie a představitelství, bylo by možno zachytiti duševní děje a myšlenkové procesy zrakové i sluchové, právě tak přesně, či ještě přesněji, než jest možno čteným slovem. A tak ve filmování duševních pochodů otevíraly by se ohromné možnosti, o kterých se filmu ještě vůbec nezdálo. Nové náměty, výrazové prostředky, nové příběhy, nové obrazy. Psychologie stávala by se nejvýraznějším materiálem filmového umění.

Až dosud nastínili jsme věc jen teoreticky. Jak by však na takové pojetí reagoval dnešní, nezasvěcený divák? Jest jisto, že první dojem vyzněl by chaoticky. Avšak představme si, že film v dnešní koncepci byl by předveden jako první film divákovi, jenž znal jen pohyblivé obrázky před třiceti lety v prvých počátcích filmu. Lze předpokládati, že by filmu naprosto nerozuměl. Nejen jeho uměleckým zkratкам, střídavé montáží, nýbrž celému pojetí. Vždyť i tenkrát potřeboval „učitele“, který mu slovním doprovodem k filmu vykládal: „*Toto jest zvíře a toto jest lovec, který po něm střílí.*“ V každém výtvarném umění musí se divák učit dívati se na umělecká díla. Dnešní divák jest však na film v první osobě připraven lépe, než by se na první pohled zdálo. Téměř každý film obsahuje dnes několik takových „jástevních“ scén: Ukrytý zločinec vidí postavu detektiva ve dveřích (zločince není viděti), ve skle triedru pozoruje hrdina průběh dostihu, při rozhovoru dívá se do tváře osoby, s níž hovoří, při čemž jeho tvář není viděti. Jástevním filmem jest konečně v určitém smyslu i filmový týdeník nebo přírodní snímek, kde není zachycen muž, asistující těmto událostem, nýbrž jen události, které defilují před jeho zrakem. Rozdíl jest pouze v tom, že kameraman nemůže býti považován za nositele děje, za ústřední postavu, nýbrž jen za zapisovače, kronikáře událostí. Jde jen o to, provésti jástevní pojetí do důsledků. Kdyby se mělo přikročiti k natáčení filmu v první osobě, bylo by nutno pamatovati na průpravu diváka. Děj, který by mu byl předložen, nesměl by býti příliš komplikovaný, nýbrž značně průhledný, pokud možno konvenční a nesměl by hýřiti novými možnostmi, tak jako chybovaly všechny počáteční zvukové filmy nadmírou zvukových efektů.

Postavil-li Kolumbus vejce na špičku, neznamenalo to ještě, že objevil Ameriku. Jestliže stavíme k diskusi možnosti filmu v prvé osobě, neznamená to ještě, že takový film jest hotov. Nejprve musili by promluvit praktičtí filmaři a pak i obecnost, neboť bez obecnosti není filmu, jako bez obecnosti není divadla ani jiného umění. Avšak pokládáme námět za tak závažný, aby si zasloužil odpovědi — kladné nebo záporné.

filosofie a psychologie

Jan Meloun:

Psychologický typ Adolfa Hitlera

Grafologická úvaha.

Pokoušejte se o to, podati objektivní náčrt osobnosti muže, jenž v brzku snad bude vládcem Německa, jenž má tolik zásadních i vášnivých odpůrců a snad ještě více fanatických stoupenců, použil bych nejraději nějaké matematické formule. Obdivovatelé a stoupcí Hitlerovi by mi při některých jiných vývodech pravděpodobně vytkli, že jsem proti němu zaujat. Ale se zásadními odpůrci nebudu na tom asi o mnoho lépe. Budou se mnou souhlasiti většinou jenom potud, pokud se budou domnívati, že jim dávám za pravdu. Nechci říci, že příčinou toho je předpojatost jedněch neb druhých. Hlavní nesnáze je v tom, že snad téměř všechna slova, jimiž své bližní charakterisujeme, jsou citově zbarvena. Řeknu-li o někom, že zřídka kdy mluví pravdu, pronáším tím, ať chci či nechci, nepříznivý soud. Ani tak nevinný výraz jako na př. intelektuál (nemluvě ani o „typickém intelektuálově“) není prost různého subjektivního hodnocení. V rubrice „nabídnutí k sňatku“ jest snad doporučením, ale Nietzsche jím nadšen není. Ford a snad i Baťa mají podezření, že jde o člověka nepraktického; komunistovi je intelektuál element revolučně nespolehlivý.

Nechci ani moralisovat, ani kritisovat, ani ospravedlňovat Hitlera. Ježto však musím používat obvyklé mluvy, prosím čtenáře těchto řádků, aby své národní, rasové, mravní, estetické, či jakékoli jiné hodnocení na chvíli odložili, zahleděli se na vyobrazené písmo a snažili se s mou pomocí vyčísti jeho psychologický typ.

Rytmus Hitlerova písma je nestejnomyšlný, neočekávaně se měnící, pln vnitřní dynamiky a neklidu. Sledujeme-li pozorně jeho tahy, písmeno za písmenem, neubráníme se dojmu, jako by co chvíli registrovalo neočekávané citové záchvěvy a slovní akcenty. Hitler píše, jako by si slova potíchu odříkával, zdůrazňuje slova významná, jak to činí na řečnické tribuně.

Na počátku prvního slova, po načrtnutí běžného mu písmene D, se zdá, že ještě přemýšlel, co by měl napsat. Slovo D e u t s c h e r (jedno z nejčastějších, jichž užívá) jako by mu sloužilo k tomu, aby získal čas k soustředění svých myšlenek na nějaké působivé heslo. První tři malá písmena jsou psána mechanicky (jakoby bezmyšlenkovitě). Pak ale nějaký náhlý impuls oživil pohyby písíci ruky — impuls tak náhlý, že pro nápadné zdůraznění tlaku pisatel zapomněl protáhnouti dlouhé německé s pod linku. Našel snad vhodná slova pro své heslo? Či snad jej pojednou napadlo, že právě píše slovo (D e u t s c h e r), jež musí zahrnouti do duší zá-

stupů, protože jest samo o sobě zdrojem železné vůle a odhodlanosti?

V dlouhém h, které následuje, toto gesto ještě dozívá. Pak ale pisatel znovu zaváhal, přemýšleje patrně, zda by měl počítati svůj proslov v čísle jednotném (D e u t s c h e r) či množném. Leč opět se rychle rozhodl a dlouhým, rázným, arkádovitým obloukem, jímž se takřka odškodnil za své váhání při písmenu předcházejícím, slovo ukončil.

Nyní však bylo třeba posunouti paži vpravo vpřed. Učinil to pohybem tak energickým, že slovo následující je o 3 mm výše a počáteční h je prodlouženo vzhůru. Bezděčně stalo se toto písmeno jakýmsi vykřičníkem: hilf (pomoz). Uprostřed dalšího slova nastala opět nějaká porucha: pisatel nervosně zesílil tlak v malém n, změnil úhel sklonu a posléze dokončil slovo tvary vyhýbavých arkád místo rázných hran.

V písmenu i slova D i r vidíme jakýsi náhlý šermířský výpad. Slovo helfen je opět psáno s velkým důrazem, ale jinak než nad ním stojící hilf. Teprve závěrečné slovo plyne rytmem volným, v němž není

váhání. Předstihuje rychlostí i velikostí písmen všechna ostatní slova textu. Je to jako osvobozující finale po rušném a neklidném průběhu.

To je písmo člověka lehce vznětlivého, impulzivního, prudkého, jehož jednání je určováno více vlivy citovými nežli chladnou rozvahou. V jeho slovech i činech je cosi pudově živelného, což strhuje a dodává mu vzezření člověka, jenž jest o své věci přesvědčen. Je pln neúměrné energie, poslouchá okamžitě inspirace a je rychle rozhodnut. Za svým cílem jde s velkým elánem a s prudkou, dravou útočností.

Svou vznětlivostí a nedostatkem sebekritiky se snadno dostane do slepé uličky, klopýtne, zakolísá, ale brzy opět najde svou sebedůvěru. Mnohdy je v tom trochu bezděčné autosugescie. Opájí se svou vlastní dialektikou, vemluví se do svého patosu, jímž chce oslniti své posluchače, a je nakonec přesvědčen svou vlastní výmluvností.

Ačkoli se dává unésti svým temperamentem a náhlými inspiracemi, jest přece zřejmo, že ve velkých rysech jsou jeho akce účelně usměrněny. Všimněme si, jak dobře je jeho písmo učeněno, ač píše rychle. Slova i řádky jsou jasně oddělovány; počáteční písmeno zpravidla převyšuje písmena ostatní a tím ovládá celé slovo. Zejména nápadné jsou tyto proporce v podpisu, kde velké H jest jediným písmenem, jež je psáno s velkou závažností, pečlivostí a důrazem; vedle něho zdají se všechny ostatní tahy téměř zbytečnými.

Tak písí dobří organisa-toři, tak písí lidé cíle-

v ě d o m í, kteří mají pevnou celkovou linii, kteří jsou si vědomi této své převahy nad lidmi a dovedou je proto vésti.

Hitler tyto vůdcovské vlastnosti v značné míře má, ačkoli svou unáhleností mnohý plán pokazí. Mnohdy zachrání jej z nemilé situace, kterou si sám zavínil, jenom jeho duchapřítomnost a rychlé rozhodnutí. Zdá se však, že si tento svůj nedostatek uvědomuje, neboť se snaží svou netrpělivost krotiti.

Zajímavý je po této stránce rozdíl mezi textem a podpisem. Podpis Hitlerův je ležatější nežli písmo ostatní. Odlišnost podpisu je zjev dosti častý, ježto podpis se u mnohých lidí vyvíjí jinak nežli vlastní rukopis. V letech vývojových snad každý školák vědomě zkouší rozmanité druhy originálního podpisu. V této periodě je podpis podroben značným změnám, záhy se však ustálí a pak je často stabilnější nežli písmo samo (zejména u lidí, kteří denně podpisují spousty listin). Je-li mezi podpisem a textem markantní rozdíl, který nezáleží jenom v nějakých nápadných ozdobách, pak můžeme v mnohých případech mít za to, že podpis představuje dřívější vývojovou etapu písma pisatelova.

Dřívější písmo Hitlerovo bylo tedy pravděpodobně ležatější nežli písmo dnešní. Tuto domněnku potvrzují také lomená písmena, jež se vyskytují na př. ve slově *helfen*. Obě dlouhá písmena (h, f) jsou v hořejší polovině ležatější nežli v polovině dolní. Zde je zřejmý konflikt dvou protichůdných sklonů. Mladý Hitler byl zřejmě vášnivější a nezkrotnější nežli Hitler dnešní. Vůdcovská odpovědnost a asi také nemilé zkušenosti přiměly jej k tomu, krotit svou unáhlenost a vznětlivost.

Arci jeho prudkost a útočnost není vždy opravdová. Hitler má sice temperament fanatika, ale je také vychytralý (arkádovité tvary, měnivost) a dovede svou taktiku přizpůsobit okolnostem. Prudkost někdy jenom předstírá, používá jí jako taktického manévru. Není-li si na př. své věci jist neb tuší-li někde skrytou intriku, již nedoveďe prohlédnouti, pomáhá si prudkým výpadem, aby maskoval své slabiny. Touto náhlostí svých výpadů, měnivostí taktiky a bezohledným útočením na slabiny svých odpůrců jest nebezpečným soupeřem.

Ale vše, co říká neb podniká, ukazuje myšlenkovou primitivnost (tvary písmen jsou banální, bez originality). Jeho sugestivní vliv na široké vrstvy jest snad částečně vysvětlitelný právě touto primitivností. Dovede mluvití řečí lidu a, jsa sám citově založen, dovede apelovati k citu (a to i tehdy, když si své efekty jen vymýšlí). Dovede přesvědčit, poněvadž je sám příkladem iniciativy, průbojnosti a činorodé vůle. Dovede vésti, poněvadž vidí před sebou cíl. A za tímto cílem jde bez váhání, neúnavně, bezohledně, s celou vášnivostí, jíž je schopen.

Avšak jeho duševní obzor je úzký. Má duchapřítomnost, dobrý postřeh pro okamžitou konjunkturu a kombinační pohotovost, ale na problémy, jež vyžadují velkorysé koncepce a širšího rozhledu, nestačí. Myslí s vojáckou, přímočarou logikou a pomáhá si příležitostně vychytralostí demagoga. Jest myšlenkově povrchní. Spolehá na svůj instinkt a na svou průbojnost. Nezdáří-li se

mu plán, učiní-li chybu, uleví si prudkým výbuchem zlosti, ale neláme si hlavu dlouhým sebezpytováním. Porážku snaží se odčinit novým útokem.

S Leninem nebo Mussolinim jej srovnávat nelze. S prvním má do jisté míry společný temperament, ale nedostává se mu pronikavé kritičnosti a programové promyšlenosti, jíž se vyznačoval Lenin. Také od Mussoliniho dělí jej světy: nemá ani jeho rozhledu, ani konstruktivnosti, ani kultury.

Německý fašismus nemá velkého vůdce. Je-li pravda, že každé hnutí má takové vůdce, jaké zasluhuje, pak by hitlerismus sotva byl něčím více nežli davovou psychosou. Ale jiná otázka jest, nevyrostou-li z tohoto kvašení, jež zachvátilo převážnou část mladé německé inteligence, vůdcové noví, anebo nepodaří-li se Hitlerovi připoutati k vítěznému hnutí osobnosti povoláné dáti „třetí říši“ konstruktivní program.

Osobnost Hitlerova nedává velikých záruk ani v tomto směru. Nemá přitažlivosti pro silné individuality, je popudlivý, pánovitý a má pochopitelnou nedůvěru vůči duchům subtilnějším. Ale osobní sympatie nejsou rozhodující a úspěch je velmi silným magnetem. Kdyby Hitler našel muže, jenž by jeho hnutí ideově podepřel, pak by se hitlerovština mohla státi něčím více, nežli pouhým přechodným zjevem. Hitler sám však tímto mužem není.

život a instituce

Otto Rádl:

Camera obscura

(Obrana censury.)

II.

„Je tudíž rozumno, aby již v nejranějším věku bylo oddalováno z dohledu i doslechu mládeže všechno, co je nehodno svobodného člověka. A v první řadě mají býti vypovězeny z města všechny nemravné řeči, neboť z lehkomyšlné a hanebné řeči se rodí bezprostředně i nemravný skutek, zejména u mládeže, která by z tohoto důvodu neměla podobných věcí ani slyšeti, ani mluvití. Budiž proto potrestán každý, kdo si dovolí nějakou nemravnost ve slovech nebo skutcích. Je-li to nezletilý svobodný muž, jemuž dosud není dovolena účast na společných obědech, stihne ho trest na občanské cti spolu s trestem tělesným. Je-li to dospělý muž, budiž potrestán na cti stejně jako pouhý nezletilec, neboť se choval jako otrok.

Jsou-li trestány nemravné řeči, musíme stejně vystupovati i proti vystavování nemravných obrazů a soch. Vrchnost ať tedy dbá toho, aby podobná jednání nebyla zobrazována sochou ani malbou... Dále ať je mladým lidem zakázán zákonem přístup na posměšné hry a na komedie až do té doby, dokud nedospějí věku, v němž je jim dovoleno zasednouti na řádné místo při kolektivních obědech a píti víno nesmíšené s vodou. Neboť je možno předpokládati, že vlivem vychování, jehož se jim až do tohoto věku dostane, budou již obrnění proti špatným účinkům, které mohou míti podobné obrazy a sochy.“
(Aristoteles — „Politika“.)

Defensor diaboli.

Nic naplat, jsme nuceni přejíti na chvíli i na druhou stranu a přeměnití se v čertova advokáta, poněvadž bychom jinak zůstali odsouzeni buď ke kázání nebo k monologu, což je obojí stejně nudné. Je třeba, abychom vyslovovali argumenty, kterých stát používá

k ospravedlnění censurní instituce, abychom formulovali určitá tvrzení, která si ti účastníci censurních sborů, kteří nejsou než pouzí úředníci za to placení, opakují sami sobě, aby si zachovali trochu mínění před sebou. Neboť, nebudeme-li si oponovati sami, bude se náš hlas ztráceti v dalekých chodbách a podivných labyrintech, z nichž se neozve odpověď.

Censura totiž sama nikdy neodpovídá. Censura nemá úst. Censura nemá cti. Censura není nikdy dotčena. Je houbovitě měkká a lepkavě prostupná, jako ti podivní netvůrci, kteří ovíjejí se všech stran chatu v pohádce o Peeru Gyntovi. Censura, to není ministerstvo vnitra, obchodu, sociální péče, spravedlnosti, školství ani národní obrany, ačkoliv každé z nich v ní má smočený některý prst anebo několik prstů. Censura, to není Masarykův lidovýchovní ústav, Dělnická akademie, Ústřední škola dělnická, Česká zemská komise pro péči o mládež, to není Mánes, Umělecká beseda, Jednota výtvarných umělců, Syndikát českých spisovatelů ani Syndikát denního tisku, ačkoliv všechny tyto korporace vážné a pokrokové v ní mají své členy a byli při tom, když se komolil nesmyslnými střihy třeba film tak čisté básnické síly, jako byl „Utrpení svatého Johanky“ od básníka Delteilla v režii Dreyerové, anebo kterýkoli jiný. Všichni byli při tom a všichni stříhali a mávali nad hlavou červenou tužkou. Ale nikdo z nich ne osobně. Každý jen jako součást úřadu, placená maličkými dietami za svou maličko namáhavou činnost. A když se všechny tyto součásti zase rozběhly, tu úřad osaměl ve vznešené formě ideálního abstrakta. Toto „Ding an sich“ pod jménem censurní instituce se pak vznese do čtvrté dimenze a odtud, jsouc mimo dobro i zlo, bdí nad neúhonností občanů státního teritoria a nedá se zmásti pohoršením novin ani resolucemi Filmklubu.

Censury by bylo škoda.

Censura se nikdy neurazí. Její členové jsou zahaleni v plášť vznešené anonymity a netýká se jich nic z toho, co se o cenzuře říká. A o cenzuře se smí říkati všechno. Že je hloupá, že rozhoduje s tupou omezeností, že v ní zasedají zkostnatělí museální dinosauři, neb cokoli jiného, na cenzuru můžete aplikovati i jakoukoli další nadávku o mnoho hezčí nežli jsou svrchu uvedené, smíte spustit výmluvnost v plném rozletu své fantazie a nikdy vám tato „instituce o sobě“ nevystoupí ze svých platonských slují a nevezme na sebe prchavou podobu člověčenskou, aby vám vaše nadávky oplatila. Můžete si býti jisti, že nikdy nepřijde do novin oprava podle § 19 a nikdo vám nebude nikdy bránit se vyhubovati od plic, pokud to neudělá váš vlastní list: a ten to přece neudělá, poněvadž každý list je rád, může-li se na něco hubovat.

Právě proto je censura oblíbeným tématem všech žurnálů bez rozdílu politického a národohospodářského přesvědčení. Mluvití proti cenzuře je vždycky a všude fair. Vždycky se zavděčí. Proto se nám často zdá, že by censura byla určitě novináři oplakávána: alespoň těmi, kteří jsou vždycky bouřlivě radikální tam, kde je možno očekávati všeobecný souhlas, a kteří se bijí pateticky v prsa vždycky tehdy, kdy určitě nenarazí na předsudek širokých mas posvěcených tradicí. Souhlas zástupů je možno očekávati vždycky tam, kdy se hřímá za svobodu, třeba jen za svobodu projevu: proto právě ti, kteří bývají v plné spokojenosti ve svých projevech tiskem co nejnesvobodnější a nejopatrnější, hřímá co nejvíce. Kdykoli se burácí

proti censurnímu útisku, vidíme i to, že si přitakávají v jednosvorném zápalu redaktoři od nejpravějších loyálů až po nejlevější opozičníky. Neboť protesty proti cenzuře jsou tu proto, aby v nejkompromisnější době a uprostřed kterékoli nejúzkostlivější reakce poskytla čtenářům ilusi, že radikalism „naší strany“ (bohudík) ještě žije.

Skoro bychom řekli, že zkoalovaný stát, v němž se negativní a destruktivní instinkty jeho věrných občanů a novinářů nemohou vybit v normálním stranickém zápase politických stran, které si chtě nechtě musejí ležeti v náručí, že si tento stát úmyslně vydržuje něco, čemu se říkalo „Prügelknabe“, instituci, na níž si smí každý do libosti a bez nepříjemných následků zanádati, čímž dojde bez škodlivých následků k vybití nahromaděných škodlivých sil. Tato freudovská „Ersatzbefriedigung“ zaručuje pak klidný vývoj státních věcí tím, že se v případě, kdy by se oprávněně nadávati mělo, nikdo už neozve, protože jednak proto, že je už úplně kryta potřeba novinářů, manifestovati svůj representační radikalism, jednak že je již ukojena i potřeba státoporných čtenářů, také jednou s něčím nesouhlasiti.

Malý dotaz pánům přisedícím laikům.

Psáti co nejsilnějšími výrazy a s projevem co nejmužnějšího rozhořčení proti cenzuře patří tedy především k dobrému tónu, a za druhé nevyžaduje ani nejmenšího rizika. To by bylo důvodem, abychom si cenzuru nevšímalí a nebzučeli pánům přisedícím a pánům zástupcům vysokých ministerstev kolem uší svými skromnými glosami. Ale my bychom si přáli, aby se nám podařila věc neslýchaná, abychom jednou probudili ješitnost těchto bdělých reprezentantů péče o naši morální a politickou bezúhonnost z jejího permanentního zimního spánku. Aby sladký odpočinek a idylická nerušenost oddělení pro filmovou cenzuru při ministerstvu vnitra byly jednou nepatrně vyburcovány, aby Masarykův lidovýchovní ústav, Dělnická akademie, Ústřední škola dělnická a Mánes, Umělecká beseda, Jednota výtvarných umělců, Syndikát českých spisovatelů a Syndikát denního tisku, korporace vážné a pokrokové, nám jednou vystoupily ze svého taktického desinterementu a vstoupily buď do ofensivy, nebo do defensivy, aby nám prozradily své zkušenosti s praxí v censurních sborech, aby nám ukázaly, v čem se projevila jejich účast, kde dosáhli uznání svého stanoviska proti nesmyslnosti zákazů některých ryze uměleckých filmů, kde byli přebiti byrokratickou přesilou, kde se dostali do konfliktů s běžnou praxí nevšímání si vůbec umělecké stránky hodnocených děl. Neboť předně neexistuje pro přisedící žádný závazek zachovávatí úřední tajemství o průběhu jednání před cenzurou, a za druhé jsou nám tyto korporace, které mají rozhodovati o tom, co se nám na poli nejpobulárnějšího a nejdůležitějšího umění má dostati ke shlédnutí, jak se domníváme, také odpovědny za své zákazy a máme plné právo ptáti se na jejich motivy.

Hlas ministerstva vnitra.

K vyjasnění těchto motivů jsme si před časem vyžádali rozmluvu s ministerským radou drem Andersem, jenž řídí při ministerstvu vnitra oddělení pro cenzuru filmů, a jenž je sám s velikou liberálností přístupten jakékoli diskusi o praxi našich censurních sborů, jenž podá otevřeně všechny žádané informace, přesouvá však

odpovědnost za rozhodování jejich na bedra přísedících laiků, kteří prý mají hlavní slovo za pouhé diskretní účasti úředních zástupců ministerstev. Dr. Andres popírá se vši rozhodností, že by naše censurní praxe měla ráz byrokratický a uvádí, že hlavní slovo při rozhodování mají laičtí zástupci lidovýchovných a uměleckých korporací.

Nikdy prý censura sama filmů nekomolí ani z nich nevystřihuje žádné scény. Filmové půjčovny se samy nabízejí provést v nabízených filmech jakékoli změny. Celý film je pouze obchod a půjčovna nikdy nesleduje tendenci uměleckou: pouze z obchodních důvodů se snaží, aby měla s censurou co nejméně obtíží, a proto je ochotna ještě před tím, než svůj nový film vůbec censuře předloží, prováděti v něm jakékoli změny a stříhy. Censura hájí veřejný zájem, zakazuje filmy pouze tehdy, obsahují-li scény rvavé, nemravné, nebo státu nebezpečné. Většinou rozhoduje tím způsobem, že film připouští, označí však na censurním lístku přesné výjevy, které film nesmí obsahovati. Censurní lístek pak slouží ke kontrole v kinech. Každý člen censurního sboru má právo na průkaz své legitimace kdykoli obdržeti v kinu na kterémkoli představení dvě volná místa za účelem kontroly, byl-li zákaz dodržen a nebyly-li závadné scény snad do filmu znovu vlepeny.

Censura omezuje svobodné podnikání výhradně proto, že jsou v některém případě ohroženy vyšší veřejné zájmy. Censura může pouze být činnou negativně, může jen vylučovati závadné, nemůže však pozitivně přispívat ke zvýšení úrovně filmu, nemůže umělecky bezcenný brak, který je morálně a trestněprávně úplně nezávadný, potlačiti, nemůže vysoce hodnotné umělecké dílo, které se dopouští nějakého morálního předsudku z ohledu na jeho umělecké kvality posuzovati mírněji. Je nesmyslem populární tvrzení: „Tuhle tu blbost censura pustí a tak krásnou věc zakáže.“ Umělecká stránka věci je pro censurní sbor věci irrelevantní, na ni nemůže bráti zřetel, censura se nesmí starati o umění. Napsal-li nějaký námět pan Shakespeare, či pan Dostojevský, či pan Isidor Klein, to je censuře docela jedno, ona se musí starati jediné o to, povznáší-li tento námět veřejnou morálku a respekt občanů ke státu, či škodí-li jim.

Po umění nám nic není.

Účelem censury je prý zabrániti tomu, aby se nedostalo na veřejnost v biografu nic, co by mohlo míti předně skutkovou povahu trestního činu, co by vybízelo k násilnému odporu proti vrchnosti nebo uráželo náboženství či některou ze státem uznaných církví, a za druhé, co by ohrožovalo veřejný pokoj a pořádek ve státě, a za třetí, co by se přičilo slušnosti a dobrým mravům.

Z těchto důvodů je nutno zakázati někdy i technicky krásné filmy, jako třeba byla Gorkého „Matka“, Pudovkinův „Konec Petrohradu“, nebo Eisensteinových „Deset dnů, které otřásly světem“. Censura je totiž opatření negativní, veřejný zájem není definován pro censuru kladně, nýbrž pouze záporně, je formulováno pouze, co se nesmí. Zákon nikde neříká, co prospívá, co je umělecké, a proto censura nemůže na tak delikátní vlastnosti díla bráti zřetel. Umělecké hodnocení některého díla je zkrátka vždycky věcí krajně subjektivní, stačí, přečte-li si různé protikladné kri-

tiky o každém filmu v denních listech, abyste se o tom přesvědčili. Bylo by krajně nespolehlivé stavěti rozhodování censurních sborů na podklad kritizování uměleckých hodnot každého díla.

Předně neexistuje vůbec žádná právní norma, která by nutila censurní sbory k tomu, aby rozlišovaly při posuzování díla umělecká a neumělecká. Za druhé musí se i dílo sebe umělečtější podřídit veřejnému zájmu. Dále je umělecká stránka věci nesmírně neurčitou, poněvadž může surový námět být zpracován dokonalou režii, poněvadž nemravný příběh může být hrán mistrným hercem, poněvadž některá složka díla může umělecky být dokonalá a při tom spojena s bezvýznamným celkem. A konečně nemůže stát zasahovati tak hluboko do soukromého podnikání, aby nutil podnikatele k tomu, vyráběti pouze umění: potřeba neuměleckých děl je lidstvu patrně vitálnější, nežli potřeba dívati se na umění, poněvadž neumělecká díla literární, jevištní i filmová mají daleko větší úspěch. Ostatně odpor proti rozhodování censury by byl daleko bouřlivější v tom případě, kdyby zakazovala hlouposti pouze proto, že jsou hloupé, než se odporuje dnes pro zákazy děl umělecky cenných.

dopisy

Žádost o pokoj

Vážený pane šéfredaktore, v dnešní „Přítomnosti“ v úvodu článku dotýká se pisatel mého románu. Prosim Vás, sdělte mu nejlaskavěji, ať mne nechá na pokoji.

Přestal jsem psát divadla i romány, nikdy je už psát nebudu, ta dosavadní pauza mi šla k duhu jako nic před tím — prosím Vás, ať to pánové vezmou na vědomí a neburcuji mne z mého „literárního“ hrobu, ve kterém je mi tak dobře.

8. 6. 1932.

Se srdečným díkem oddaný

Dr. Fr. Zavřel.

Odpovědi Slováků

Pán redaktor!

Som čitateľom „Přítomnosti“ a veľmi som si túto revue obľúbil práve pre jej serioznosť a nestrannosť. V poslednom čísle „Přítomnosti“ (č. 21.) čítal som však dva články, na ktoré by som chcel reagovať niekoľkými poznámkami. Dúfam, že dáte im trochu miesta. Sú to články „Slovenská udalosť“ od p. B. Müllera a „Vítězové“ od J. H-a. Oba články hovoria o udalostiach na poslednom valnom shromáždení Matice Slovenskej a to spôsobom takým, ktorý mimovoľne vzbudil vo mne dojem neznalosti pomerov, stránickej zaujatosti a podráždenosti, zvlášte článok p. J. H-a.

Je príznačné, že akonáhle začneme hovoriť o čsl. vzájomnosti, nemôžeme sa nikdy dohodnúť a dospieť k nejakým pozitívnym záverom, ba naopak, obyčajne diskusia o tejto otázke zvrhne sa vo viac-menej ostrú až vášnivú polemiku. Myslím, že príčina tkvie v tom, že stojíme každý príliš neústupne na svojom stanovisku, nesnažíme sa preniknúť a psychologicky si odôvodniť stanovisko druhého a mu porozumeť. Len takto môžem si vysvetliť slová p. B. Müllera a p. J. H-a. a ich stanovisko k udalostiam v Matici Slovenskej a hlavne k otázke slovenského pravopisu.

Snažím sa dívať na vec nakoľko možno objektívne. Uznávam, že postup proti českým vedeckým pracovníkom v Matici Slovenskej rozhodne nebol správny a ľutujem, že došlo k ta-

kým nedorozumeniam. Ovšem, nemožno posudzovať tieto udalosti tak, že tento postup bol diktovaný len stránicou zášťou, politickými záujmami a protičeskou tendenciou. Závery p. B. Müllera a p. J. H-a. sú rozhodne trochu preháňané, keď tvrdia, že nové „Pravidlá slovenského pravopisu“ vzbudily v slovenskej verejnosti odpor len preto, že sa v nich cudzie slová nahradzovaly, pri nedostatku slov slovenských, českými a že jazyková komisia prizerala pri zostavovaní „Pravidiel“ ku vzorom českým. Som síce laikom, ale i laik, keď si pozornejšie preštuduje „Pravidlá“, uvidí, že nie je tomu tak. V „Pravidlách“ nielen že ponechané bolo množstvo zbytočných starých dvojtvarov, ale ešte zbytočnejšie bolo zavedené mnoho nových, hlavne z češtiny a to aj tam, kde máme dobrý slovenský výraz. Príkladov by som mohol na požiadanie vypočítať celú radu. Bolo teda jasné, že „Pravidlá“ potrebujú určitejšiu opravu, hlavne k nim pridaný pravopisný slovník. Slováci nie sú zásadne proti prevzatí akýchkoľvek českých výrazov. Kam máme siahať za chýbajúcimi výrazmi, keď nie k češtine? Dokladom toho je mnoho českých slov, hlavne vo vedeckej terminológii, ktoré sa v slovenčine úplne vžily. Príčiny udalostí v Matici Slovenskej treba hľadať trochu hlbšie, než len v politickej zášti. Reč je živým majetkom národa a preto, keď sa jedná o uzákonenie pravopisu, teda o otázku nesmierne vážnu, má do toho určité slovo aj verejnosť. Nechcem tým povedať, že verejnosť má právo ten pravopis sama utvoriť alebo nadiktovať, tvrdím len to, že má právo označiť aspoň určitú smernicu a základňu, dľa ktorej chce mať tento pravopis vypracovaný. Ostatok sa samozrejme ponechá vedcom, odborníkom. Verejnosť slovenská, to je nesporné, praje si pravopis v tradícii Štúrovej a žiada uzákonenie čistého slovenského ducha v reči a nebolo teda celkom správne, keď pravopisná komisia snažila sa tvoriť novú tradíciu, ako to doznal sám dr. Vážny. Okrem toho myslím, že rečová otázka je tak nesmierne citlivou a ožehavou, že ak nechceme, aby bola stále kameňom úrazu vo vzájomnom pomere Čechov a Slovákov, mala by byť ponechaná jej úprava k riešeniu Slovákom samotným, ako celkom interná záležitosť slovenská. Som ďaleko od tvrdenia, že snád' českí filológovia pracovali s určitou tendenciou alebo že nepracovali dost' objektívne vedecky. Napriek všetkej ich dobrej snahe postrádajú však toho vrodeneho citu pre pochopenie ducha slovenčiny, ktorý zodpovedá duchu národa. Priznám, že nemáme ešte sami dost' vyspelých a zapracovaných odborníkov v tomto obore, ale mladí vyštudovaní už filológovia sa rýchle zapracúvajú, záujem tu je a keď sa práca odloží aspoň na krátku dobu, bude dost' odborne vzdelaných ľudí, ktorí sa jej budú môcť ujať. Do tej doby vystačíme aj s predbežnou úpravou.

Pán B. Müller správne konštatuje, že slovenský nacionalizmus sa rozrastá vždy mohutnejšie. Nemožno ho však stotožňovať so separatizmom. Vôbec s pojmom separatizmu operuje sa vždy, keď sa na Slovensku stane niečo, čo nezodpovedá celkom dnes vládnucej predstave idey československej jednoty. Pojem separatizmu u Čechov má už istý odiózný význam a slovenský autonomista alebo t. zv. separatista je stotožňovaný so zásadným nepriateľom všetkého českého. Je to názor veľmi skreslený a pripadá mi niekedy až naivným, ako sa s pojmom slovenského separatizmu často operuje. Keď sa Slováci postavili proti niečomu, čo zásadne nemôžu prijať, či už na poli kultúrnom alebo hospodárskom, volá sa, že sú separatisti, čo mnohokrát znie skoro ako nádvka. Od Slovákov žiada sa niekedy, aby priniesli až príliš veľké obete na oltár československej vzájomnosti a vždy majú to byť oni, ktorí sa majú vzdať svojho stanoviska, takže vzájomnosť na koniec vyzerá proste ako asimilácia. I keď sú Slováci v menšine, väčšina predsa nemôže žiadať od nich, aby sa jej úplne prispôbili, lebo stojíme tu vedľa seba ako dva celky s rovnakým právom na život.

Čo sa týka uskutočňovania československej vzájomnosti, rešp.

jednoty, súdím, že je veľmi netaktické chcieť začať sjednotením rečovým, pretože tu sa útočí hneď práve na tú strunu, ktorá je najcitlivejšou. Reč nie je predsa to jediné a to nehlavnejšie, čo nás delí. V prvom rade musí tu prísť skutočné porozumenie a skutočne úprimná snaha po vzájomnom poznaní sa, a tu by moja výtka padla v prvom rade na stranu českú. Vy díváte sa stále ešte na Slovensko ako na nerozumné decko, naivné a tvrdohlavé, ktoré je ešte ďaleko pozadu so svojim duševným životom a vzdorné voči všetkým dobrým ideám, ktoré mu chcete vštepiť. Nesnažíte sa však dostatočne vniknúť do jeho mentality, pochopiť jeho snahy a jeho stanovisko, ktoré je obyčajne a priori zavrhané bez diskusie ako „slovenský separatizmus“ alebo „demagogia“. Kým nebudeme jednáť medzi sebou ako seberovní a dokiaľ nebudete v nás vidieť rovnocennú složku národa a štátu, dotiaľ ťažko dojde medzi nami k dohode, s ktorou by obe strany boli spokojné. Chápe, že je k tomu treba z našej a hlavne z Vašej strany mnoho sebazaprenia a hlavne zbavenia sa vrodeneho egoizmu, ale keby bola dobrá snaha, verím, že by to šlo. Česká verejnosť nesmie sa riadiť len mienkou niekoľkých politikov slovenských, fungujúcich v centralistických stranách, ani mienkou krajných autonomistov. Ani jedna ani druhá mienka nie je mienkou celého národa. Všeobecná mienka blížila sa akémusi kompromisu medzi oboma krajnosťami, ovšem nie je dostatočne reprezentovaná na vonok. Je tu niečo chorobného, akýsi duševný rozpor medzi generáciou mladou a starou, ktorá stále hľadá ešte na veci s hľadiska doby prevratovej a predprevratovej. My sme postavení pred fakt, praktický život vyvolal medzi Slováckmi a Čechmi rôzne rozpory a nedorozumenia, ktoré si musíme riešiť vzájomnou dohodou. Neverím, že by sa vzájomný pomer medzi Čechmi a Slováckmi mohol vyriešiť na poli politickom a tými metodami, aké sa dnes v politickom živote používajú. Tu musí prísť rozumná, nestranná a sústavná výchova verejnosti slovenskej i českej, ktorá by ju naučila hľadať na celú otázku trochu ináč, než sa na ňu hľadá dnes — trochu vreljšie a uznanlivejšie. Myslel som, že „Prítomnosť“ by mohla v tejto veci vykonať mnoho, nakoľko som sa presvedčil o jej snahe po objektívnosti, a veľmi nemilo sa ma dotklo, že dala miesta tak tendenčne zahrotenému a až vášnivému výbuchu v článku „Vítězové“.

Je naprosto absurdné, keď p. J. H-a. podľa jedného človeka, ktorého snád' náhodou pozná ako bezcharakterného alebo ako človeka orientovaného k Budapešti a dľa jeho názoru úplne nezvedlaného, generalizuje takým spôsobom, že napíše: „Muži takoví mají nyní v Matici hlavní slovo. Tito a podobní lidé předstírají, jako by planuli láskou k národu a čistotě jeho jazyka.“ Je nesporné dľa súvislosti, že tento výrok vzťahuje sa na novozvolených členov výboru Matice a je to pre týchto ľudí veľmi ťažkou urážkou a zrejmu nespravodlivosťou. V Matici bola na válnom shromaždení volená len 1/3 členov nových a výbor zostal z 2/3 starý. Pán J. H-a. tvrdí, že v Matici sú u vesla samí takí ľudia, ako popísal onoho svojho známeho a chce teda všetky tie krásne epitetá vzťahovať aj na M. Rázusa, dra Janka Jesenského, dra Miloša Vanču, Ludmilu Podjavorinskú, spisovateľa Hronského a iných, ktorí sa dostali do výboru Matice, nehovoriac ani o tých, ktorí zostali zo starého výboru. Nemôžem si pomôcť, ale v článku nemôžem najst' ani stopy po objektívnosti a môžem v ňom vidieť len tendenciu stlačiť do blata ľudí i faktá, predstaviť všetko len ako demagogické triky a špinavosť najvyššieho stupňa. Hlbšie do základov veci sa však pisateľ nepokúsil preniknúť. Uznáte iste, že týmto tónom nemožno vôbec vážne jednáť, tým menej sa dohodnúť. „Prítomnosť“, dúfam, nechce zajst' na cesty určitých politických časopisov, ktoré vedia len štváť a robiť rozbroj a nevedia hovoriť k veci.

Som v úcte Váš

Šek. (Bratislava.)

Praha, 2. júna 1932.

Pán redaktor, v predposlednej *Přítomnosti* sa rozpísal o veciach, odhravších sa okolo Matice Slovenskej, p. Müller. Dovoľte mi, abysom mu vo Vašom revue odpovedal a aby takto čitateľská obec *Přítomnosti* očula hlasy o tejto otázke i z druhej strany.

Pán Müller medzi iným píše, že následkom vzrastu „slovenského nacionalizmu“ je na úpadku myšlienka československej jednoty na Slovensku. „Stúpencom československej jednoty vraj pomáľičky prichodí, aby na Slovensku bojovali za myšlienku československej jednoty.“

Uznáva-li p. Müller, že všetko to, čo sa teraz robí na Slovensku, je celkom prirodzenou vôňou tejto zeme, z ktorej sa neskoršie iste vyvinie „vyššia“ myšlienka štátnej jednoty, tak načo vtedy maľuje čerta na stenu. Veď tým darmo v českej verejnosti rozširuje falošné zprávy o prítomnom Slovensku. Pán Müller má pravdu, keď hovorí o sklamaní sa hlasistických politikov. O tomto sklamaní mal sa však obšírnejšie rozpísať. Povedal však preca niečo, lebo hlasistom vytýka, že zavčasu nezbadali nútnosť využitia sa Slovákov v užšiom nacionalizme. Je veľkou škodou, že p. Müller na túto strunu nezačal hrať v českej žurnalistike už pred niekoľkými rokami. Jej melodia by bola zaiste vyvarovala od mnohých chýb tých slovenských politikov, ktorí zabudli, že aj ich zem má vlastné kultúrne ambície, ktorých životnosť je tak silná v ľude, že pred svojim kultúrnym vyžitím sa neustúpia a neuprázdnia miesto novým kultúrnym a politickým vlnám zo západu.

Chyba slovenských hlasistických politikov je aj v niečom inom. Oni totiž myšlienke československej štátnosti dali stranícko-politický závoj. Od prevratu až do nedávna tvrdili v novinách a na schôdzkach, kto není vo vládných stranách, tak je proti štátu — myšlienke československej štátnosti. Touto agitáciou nepriamo natíkali ružombersko-martinskej opozícii, ktorá má na Slovensku väčšinu, že ona je nestraviteľný článok pre vládný žalúdok, prečo táto bola prinútená samým politickým prostredím vykonštruovať si svoje vlastné politické kredo, ktoré dnes sa už ideove prelieva i do t. zv. štátotvorných strán.

Vnútorňá slabosť hlasistov je i v tom, že sami nemajú v sebe dost' rozrastajúcej sily, ktorá by sa vtláčala do hnutia slovenského nacionalizmu a ktorý by potom ona preformovala podľa svojej politickej ideologie.

Pán redaktor, v tomto je oná chyba, ktorú má na mysli o politike slovenských hlasistov p. Müller.

Čo sa týče samej Matice Slovenskej, považujem za veľkú politickú chybu, že po válnom shromaždení niektorí českí profesori z bratislavskej univerzity začali na Maticu strieľať jedovaté šípy. Takto sa nemá chodiť na vohľady v kultúrnej politike národa, ktorý chce silou-mocou dokázať na vzdor celej svojej minulosti, že i on vie niečo svojho vlastného vytvoriť pod oblohou nebeskou.

S prejavom úcty Váš oddaný

Mišo Vitásek.

nové knihy

Bertrand Russell: „*Boj o štěstí*“. Autor je znám u nás již úspěchem knihy „*Manželství a mravnost*“. Obsah: Proč jsou lidé nešťastní — Byronovský světobol — Soutěž — Nuda a vzruch — Únava — Závist — Pocit hříchu — Strach

z veřejného mínění — Je štěstí dosud možné? — Chut' k životu — Láska — Rodina — Práce — Neosobní zájmy — Úsilí a resignace — Šťastný člověk a j. Dnešek plný zmatků znepekující většinu nás všech potřeboval takového díla jako soli — toto uklidňuje a dodává důvěru. Čtete je. — Vydal „ORBIS“ (Praha XII). Brož. Kč 25.—, váz. Kč 29.—.

Nový román F. V. Krejčího „*Dům v Hluboké cestě*“ právě vyšel v ÚDKN (Ant. Svěcený), Praha II., Hybernská 7. Cena Kč 24.— brož. a Kč 32.— váz. Zápasí se tu především o otázku v poválečných letech pro dělnictvo nejdůležitější: má-li, či nemá pomýšlet na násilnou krvavou revoluci? Děj čerpán ze života obyvatelů Malé strany a Hradčan.

SSSR., země práce a odříkání. Kniha prof. L. Zwacha. O 168 stranách s 2 mapkami, řadou diagramů a množstvím statistických údajů. Cena Kč 18.—, poštou Kč 19.40. Kromě všeobecných úvah a statí o životě a mravech sovětského obyvatelstva dovidá se čtenář této knihy o politickém pozadí vládním, o moci státní, o formě sovětské vládní soustavy, budované na zásadách třídnosti, o životní míře obyvatelstva, poměrech pracovních a o sociálně-politických opatřeních sovětů. Objednávky knihy přijímá administrace „Nového lidu“ v Brně.

Sounrak rodu Alarů je jméno románu, jež napsala Sheila Kaye-Smith a který byl vydán právě v překladu Jarmily Fastrové v „*Topičových Bílých knihách*“. Motiv „S. r. Al.“ je obdobný s námětem známého románu S. Kaye-Smithové „*Zelezlo a dým*“. Cena Kč 55.—, váz. v plátně Kč 70.—. Nakladatel F. Topič v Praze.

Václav Cháb: *Jak se dělají noviny*. Stran 138, cena Kč 8.—. Vydal Svaz národního osvobození v Praze II., Lege-rova ul. 34, jako 82. svazek své knihovny.

František Paul: „*V rovníkové Africe*“. Paul se protloukal všelijak, podnikal lovy s vlastními družinami domorodců, zakládal plantáže, zažil chvíle plné nebezpečí na jezeře Victoria, prokřičoval stepi a hory, slezl vrchol Kilimandžara, poznal Tanganiku, Kavirondo, Ugandu a to vše vypisuje. Vlastní fotografické snímky. Vyšlo ve sbírce „V Evropě a za oceánem“ a je za Kč 58.—, váz. za Kč 73.—.

Vítězslav Nezval: *Dolce far niente* (Sladká nečinnost). Vyšlo v knihovně náročného čtenáře PYRAMIDA za redakce Emila Vachka. Stran 272, cena Kč 35.—.

Železniční správa překvapila značnými změnami jízdního řádu platného od 25. května do konce září t. r. Všechny tyto změny obsahuje právě vyšlý úředně redigovaný *Svátkův pražský jízdní řád*, vydávaný péčí Klubu čs. turistů v Praze, nakladatelem J. Svátkem, jenž svůj vynález úpravy, uspořádání trati, chráněný zákonem o patentech stále zdokonaluje. Tak letošní jízdní řád jest opět rozšířen o nové tratě autobusové, poštovní a železniční a novou mapkou pražských a autobus. drah, jakož i stručným seznamem výletů, takže Svátkův pražský jízdní řád stane se jistě nepostradatelnou příručkou nejen turisty, ale i každého, kdo v Praze bydlí nebo do Prahy dojíždí. Ve 2—3 vteřinách najdete sebe spletitější spojení se všemi středoevropskými stanicemi a místy turisticky nebo obchodně důležitějšími v celé čsl. republice. Pro tuto přehlednost a snadnost orientace jest Svátkův pražský jízdní řád právem značně oblíben. Cena Kč 4.50, poštou Kč 4.80, dodá každé knihkupectví i nakladatel J. Svátek, Praha-Smíchov, Husova tř. 7. Tel. 45-868. Prodavači, hlaste se!

M. B. Böhnell: *Finish*. Studentský sportovní román. Nákladem SFINX. Román vyšel v subskripčním vydání SFINX, v němž vycházejí romány o plnou polovinu levnější, nežli je cena běžná — při odběru 10. svazků Kč 15.—. Stran 312.

Epochální *dvoulampovka* „*Ultraselektor*“ (5. vydání). Napsal Sláva Nečásek. Tato hojně kupovaná brožurka vyšla právě v V., nově přepracovaném vydání. Obsahuje velmi podrobný, srozumitelně psaný stavební návod a popis nejmmodernější, nebývale selektivní a výkonné dvoulampovky. Cena výtisku o 76 stranách formátu malé osmerky s 3 montážními plány a četnými ilustracemi 10 Kč. Vydalo nakladatelství „Orbis“ (Praha XII.).

K zařízení vzorné kanceláře a pracovny

je nezbytným: praktický ocelový nábytek „VÄGNERSTYL“, osvědčený dubový nábytek „JERRY“, psací, rozmnožovací a počítací stroje, jakož i veškeré ostatní kancelářské potřeby od firmy

K. Vagner, Brno-Česká 16.

Počátky „Sedmé velmoci“ za vlády Františka Josefa I. *)

„Neue Freie Presse“, přední tento denní list vznikl secesí redakce z „Presse“, listu založeného 3. července r. 1848 Aug. Zangem, který byl původně oficír, ale zanechal této kariéry z hrabivosti. Byl z bohaté rodiny, a když rodiče jeho zemřeli a všechno jmění přešlo na něho, chtěl je rozmnožit. Přišel na zvláštní myšlenku: na výletu do Paříže poznal, že skvěle žijící město má nejhorší pečivo. Jelikož se Vídeň už tenkrát honosila znamenitým pečivem, zřídil si Zang pekárnu v Paříži a záhy poznal, že se nemýlí: Paříž přivítala vídeňské pečivo s otevřenou náručí, vlastně otevřenými ústy, a Zang si po málo letech odvezl z Paříže značné jmění. Bystrý, i když ne valně vzdělaný pekař pozoroval, že mají v Paříži věc k snídani, která je stejně důležitá jako dobré pečivo, a kterou zas ve Vídni nemají: noviny. Po svém návratu do rodiště Augustin Zang připravoval noviny, jež nazval podle pařížského vzoru „Presse“. Podářilo se mu pro redakci sebrati několik nadaných lidí, ku př. Alasana Michala Etienna, dra Maxe Friedländra, Josefa Uhla a j. Živě a dovedně psaný list rychle si zjednal značné rozšíření, a Zang dosáhl zase, po čem nejvíce toužil: další zvětšení svého jmění. A ještě víc: nabytí i moci, stal se vlivnou osobou ve Vídni. Jak tomu však pravidelně u lidí nedostatečně vzdělaných bývá, stalo se i u Zanga: moc stoupla mu do hlavy, a on začal ve svém listě tropit politiku osobní. Kdo se mu stavěl nějak v cestu, ten v Presse nezůstal ušetřen přímých nebo nepřímých útoků. Ve své zaslepené touze po moci dovolil si Zang neslušné poznámky o císařovně Alžbětě a napsal také nějakou satiru na vous — císařův. Presse byla tehdy ve Vídni zakázána a musela se odstěhovat do Brna. Prostřednictvím bratra císařova, arcivévod Maxmiliána, pozdějšího císaře mexického, dostala Presse milost a mohla se vrátit do Vídně. Zang omezil se pak výhradně na vydávání peněz a ve svém mamonářství zapomínal na ty, kteří mu zjednali peníze, vliv a společenské postavení, na své redaktoři. Platil hanebně malé gáže.

Za vedení Etienna odešli nejlepší spolupracovníci z redakce a založili nový list Neue Freie Presse, která 1. září roku 1864 po prvé vyšla. Šéfredaktory byli Etienne a dr. Friedländer, oba výteční žurnalisté, a Etienne k tomu dobrá politická hlava. Listu se s počátku nedvedlo příliš valně, konkurence s vžitou starou Presse nebyla snadná. Zdálo se dokonce, že nový list nepřechká dětské nemoce prvních let, obtíže finanční, ačkoliv se podařilo vydavatelům získati pro redakci spolupracovníky výborné. Válka francouzsko-německá vypukla, a velkorysý Etienne provedl odvážný pokus: vyslal na bojiště zvláštního dopisovatele! Byl to první takový případ a dobře se vyplatil. Johannes Nordmann posílal svému listu z bojiště zajímavé zprávy, jež se četly ne pouze ve Vídni, ale všude, kde byli Němci. Neue Freie Presse dostala se tak do nejširšího obecnstva a to tím spíše, jelikož mívala zprávy o rozhodujících událostech válečných i politických dříve, než byly oficiálně ve Vídni známy a uveřejňovány. Stala se nejčtenějším listem vídeňským, zatlačila silně Presse a po válce se ukázalo, že jí obecnstvo zůstává věrno. Měla vyhráno. Odtud se datuje velký vzestup listu a vzrůst politické moci. Etienne nebyl, jak řečeno, Rakušan a díval se na vývoj věcí v Rakousku objektivně dost, aby poznal, že věc pokroku bude ztracena pro národy Rakousko obývající, nespojili-li se pokrokové živly v jeden šik. Proto hleděl Etienne v tomto směru pracovat, spojil se se starým osmačtyřicátníkem Fischhofem, autorem knihy „Österreich und die Bürgerschaften seines Bestandes“, a dal podnět k prvnímu pokusu o dohodu mezi Čechy a Němci.

Akce té z Němců účastnil se ještě poslanec baron Walterskirchen, z Čechů pak dr. Rieger. Etienne dobře předvídal, že nedojde-li k dohodě mezi liberálními Čechy a Němci, ocitne se demokratické a svobodomyšlné české občanstvo v společném táboře s konservativní šlechtou z Čech, a chtěl tomu zabránit. Skoro by se pokus ten byl vydařil, poněvadž dr. Rieger tenkrát ještě nebyl spiat se šlechtou, ale němečtí vyjednavací dopustili se taktické chyby: nepozvali jejího předáka německo-liberálního dra Edvarda Herbsta, a ten pak se proti celému podniku postavil zamítavě a zmařil všechno další jednání. Když Etienne brzo na to zemřel a vedle dra Friedländra dostal se k vedení listu Němec z Čech Edvard Bacher, upadala Neue Freie Presse čím dál tím víc do proudu nacionalistického, který podle potřeby zapíral také liberalismus.

*) Z knihy František Josef I. Život, povaha, doba od šéfredaktora B. Hlaváče, která vychází v bohatě ilustrovaných sešitech v nakladatelství firmy Fr. Borový.

Nepřihlížíme-li k tendenci nám tak krajně nepřátelské, musíme doznati, že žurnalistický list se vypracoval na vysoký stupeň formální i obsahově. Vydavatelé Neue Freie Presse dovedli pro svůj list získati skutečně nejlepší pera vídeňská, a to už tenkrát nebylo málo. List byl v celé monarchii velice rozšířen, publicita tedy nesmírně velká, takže němečtí spisovatelé hojně a rádi užívali této tribuny stejně jako politikové a vědeckí odborníci. Neue Freie Presse se starala také o dobré dopisovatele v cizině: v Paříži byl za ni Wilhelm Singer, pozdější šéfredaktor Neues Wiener Tagblattu, přítel Cambettův a znamenitý žurnalista. V redakci pak byly všechny obory skvěle obsazeny. Vedle Bachera a Friedländra, kteří vedli politickou část, byl skvostný Ludwig Speidel redaktorem feuilletonu a divadelním referentem, prof. Eduard Hanslick referentem hudebním. Už tito dva spolupracovníci zajišťovali v celém uměleckém světě německém, ne pouze v Rakousku, ale i v Německu zájem inteligence a uměleckých kruhů, přesto, že zejména prof. Hanslick svým vystupováním proti Richardu Wagnerovi pobouřil celou německou obec hudební. Prohrál tuto dlouhou kampaň úplně, ale přec jen zůstane forma jeho feuilletonů a polemik proti velkému reformátoru bayreutskému vzorem pro všechny časy. Vedle těchto dvou feuilletonistů patřil k štábu redakčnímu výtečný satirik Daniel Spitzer, jehož šest svazků sebraných feuilletonů Wiener Spaziergänge zůstává do dnešního dne skvostem německého feuilletonismu, třebas se forma těchto causerii dávno přezila. K stálým spolupracovníkům listu patřil Karl Emil Francoz: duchaplný feuilletonista, který svými články o Haliči a Bukovině působil sensaci.

Nemůže být o tom pochyby, že list byl dělán s velkým talentem a že si jen tím získal tak značný počet abonentů a čtenářů. Když uvážíme — vždy bez ohledu na tendenci a politiku Neue Freie Presse — že ani tenkrát, ani později za listem nestála žádná politická strana — často způsobovala Neue Freie Presse i německým liberálům nemalé rozpaky a nepřijemnosti a vždy měla na tuto stranu daleko větší vliv než strana na list — je rozmach listu výhradně zásluhou redakce. A to je bez odporu výkon se stanoviska čistě žurnalistického velkého uznání hodný, tím víc, když po Neue Freie Presse vznikly ve Vídni další velké listy, jež si stejně bez pomoci politických stran dovedly získati své čtenářstvo.

Na počátku let osmdesátých vstoupil do redakce muž, který pro další vývoj Neue Freie Presse měl nejpronikavější význam a způsobil další ohromný rozmach tohoto listu. Byl to národohospodářský redaktor a bursovní zpravodaj Moric Benedikt. Nelze jinak, než označiti Benedikta jako žurnalistické fenomén, jaké se v takové jakosti v dějinách mezinárodní žurnalistiky vyskytuje velice zřídka a snad jen v postavě lorda Northcliffa. Při tomto srovnání však musí být vzat zřetel na velký rozdíl dimense velkého anglického tisku a vídeňského, na finanční základy Times a zejména na to, že žurnalistická genialita Northcliffova se projevila za světové války a ve službě Anglie právě za trvání tohoto světového požáru. Vedle toho Northcliff projevoval své schopnosti skoro výhradně co velitel podniku, ovšem podniku ohromného a nemusel se o detaily svého listu starati a ani nemohl, poněvadž ve válce udával tón ne pouze Timesů, ale celého dohodového tisku. Benedikt vstoupil do redakce Neue Freie Presse co bursovní referent a národohospodářský reportér. Za oněch dob měla Vídeň důležitou hospodářskou posici vůbec, pro jednotlivé země rakouské zvláště. Následkem toho měla nemalý význam i vídeňská bursa. Benedikt vycítil brzo význam bursy vídeňské také pro Neue Freie Presse, dovedl své bursovní zprávy učiniti zajímavými a docílil toho, že jeho týdenní bursovní zprávy v nedělní „Wiener Börsenwoche“ se staly pro průběh vídeňské bursy v pondělí rozhodujícími, pokud se nestaly předmětem číhého soukromého obchodování už v nedělní ráno. Články, jež takto určovaly počasí na burse vídeňské, se hned po všeobecném zavedení státních telefonů oznamovaly do všech obchodních středisk ne pouze tehdejší monarchie, ale i do míst mezinárodního obchodu. Zdá se, že Benedikt nezůstal pouze pozorovatelem na burse: po málo letech měl skupenu velikou část akcií Neue Freie Presse a stal se spoluvydavatelem a vlastním šéfredaktorem listu. Měl ve Vídni jednoho mocného nepřítele, který spojilost Benediktova žurnalistu a finančních jeho zájmů ve své bystrosti brzo postřehl a svým odporem proti takovým metodám se netajil. Byl to ředitel a pozdější guvernér Bodencredit-Anstaltu Theodor rytíř Taussig. Tento finančník velkého formátu byl ne pouze geniální člověk a po dlouhá léta nejmocnější člověk ve Vídni — Bodencredit-Anstalt bývala banka císařova a všech arcivévodů —, ale byl také slušný bankovní ředitel. Měl sice veliké příjmy, ale jmenit, jež by tímto příjmem odpovídalo, nezanechal. Byl si vědom své posice, a proto se brzo postavil proti teroru, jaký Benedikt a jeho list dovedli prováděti na vídeňské burse a ve vídeňském finančním světě vůbec, a po té stránce dovedl být Taussig bezohledný a neúprosný. Byl současně presidentem Společnosti státních drah, a když se rozhodl zavěsti akcie této společnosti na pařížské burse, Benedikt použil této příležitosti, aby si s Taussigem vyřídil starý osobní dluh. Stal se v Neue Freie Presse osobním a pronásledoval Taussiga s celým svým neukrotitelným temperamentem. Ale přepočítal se, bursa se postavila na stranu Taussigovu, a Benedikt byl jednoho dne za nebyvalého skandálu z bursovního sálu — vypuzen. Nikdy víc Benedikt nevstoupil na burso. Ještě několik týdnů psal své týdenní články, pak nechal i toho.

HERRIOT na otázku:
Co bude s Evropou?
ODPOVÍDA V KNIZE

EVROPA BUDOUCNOSTI

S předmlouvou dra Ed. Beneše - (Politická knihovna sv. XII) - Brož. Kč 30.—, váz. Kč 45.—

Nakladatelství »ORBIS« Praha XII, Fochova 62

KNIHA O TAJEMSTVÍCH ŽIVOTA

H. G. WELLS, J. HUXLEY, G. P. WELLS

VĚDA O ŽIVOTĚ

Souhrn současných vědomostí o životě a jeho možnostech

3 díly, 1118 stran, 825 vyobrazení, 33 barevných příloh. - Brožované Kč 350.—, vázané Kč 425.—, v polokůži Kč 500.—

JAMES HARVEY ROBINSON:

„Tomuto dílu se podařilo předvésti nad očekávání hmatatelně před oči každého inteligentního čtenáře neuvěřitelné divy a tajemství života. Žádný čtenář, ať již ví málo nebo mnoho, neodolá, aby nebyl stržén panorámou, která se tu před ním rozvíjí.“

WILLIAM BEEBE:

„Nejdokonalejší dílo, jež možno si představit v obrazové popularisaci vědy o životě.“

DUCH ČASU 10. VI. 1932:

„Nejnovější i věčně platné poznatky vědy nebyly dosud nikdy shromážděny tak inteligentně a zpracovány tak tvůrčím způsobem, abyste měli ustavičně dojem, že čtete nejnapínavější román, jehož hrdinou a tvůrcem je příroda sama.“

DĚLNICKÉ LISTY, Kladno, 10. VI. 1932:

„Nikdy snad zákon dědičnosti a problém pohlaví nebyly tak jasně a lidově vyloženy na podkladě vědeckého badání, jako v tomto díle, vybaveném obrazy a diagramy, že už pouhé listování je pro nás filmovou přednáškou o všech problémech života.“

NÁRODNÍ POLITIKA 8. III. 1932:

„Dílo nabývá zvláštního významu i svým velmi poutavým a originálním podáním formálním, nezvyklým u děl poučných — ujal se totiž této stránky sám H. G. Wells, proslulý romanopisec a duchaplný essayista, a dal vývodům svých dvou učených kolegů zevní působivé roucho tak průhledné a jasné, že se tu čtou partie jako román.“

NÁRODNÍ OSVOBOZENÍ 6. II. 1932:

„Veškeré výsledky vědeckého badání biologického jsou tu podány neobyčejně poutavě a přístupně, takže se toto vědecké dílo čte jako román.“

LIDOVÉ LISTY, PRAHA, 15. IV. 1932:

„Celé dílo, přes to, že vybudováno na vědeckých základech, je díky práci H. G. Wellse upraveno tak, aby uspokojilo sice i odborníka, ale neunavilo a upoutalo čtenáře, jemuž bude prvou nezkalenou studnicí všeobecného vzdělání vůbec.“

I N A M Ě S Í Č N Í S P L Á T K Y P O K ě 5 0 . —

U KNIHKUPCŮ A V NAKLADATELSTVÍ FR. BOROVÝ, PRAHA